

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 6 • Aralık 2022 • 125-163
Issue: 6 • December 2022 • 125-163

Dindarlık ile Sanatsal Tutum Arasındaki İlişki Üzerine Nicel Bir Araştırma

A Quantitative Study on the Relationship Between
Religiosity and Artistic Attitude

Mustafa Memiş

Dr.

Diyamet İşleri Başkanlığı
Manavgat İlçe Müftülüğü

E-posta: mustafamemis_69@hotmail.com

Orcid: 0000-0003-1811-5677

Antalya / Türkiye

Dr.

Presidency of Religious Affairs
Mufti Office of Manavgat

E-mail: mustafamemis_69@hotmail.com

Orcid: 0000-0003-1811-5677

Antalya / Turkey

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 13 Mart 2022 • 13 March 2022
Kabul Tarihi • Accepted 14 Mayıs 2022 • 14 May 2022

Ö z e t

Bu makalenin amacı, yükseköğrenim görmüş bireylerin, dindarlık düzeylerinin sanatsal tutumları üzerindeki etkilerini saptamaktır. Araştırmanın örneklemini, Antalya ili ve ilçelerinde yaşayan yükseköğrenim mezunu, farklı unvan ve statülerde görev yapan bireyler ile yükseköğrenim kurumundan mezun olup henüz istihdam edilmemiş bireyler ve yükseköğrenim mezunu emekli bireyler (n=562) oluşturmaktadır. Bu ampirik çalışmada, ölçme aracı olarak ise söz konusu bireylerin dindarlık düzeylerini ölçmek amacıyla Münchner Motivasyonel Dindarlık Ölçeği, sanatsal tutumlarını ölçmek amacıyla da Sanata Karşı Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Adı geçen ölçeklerden elde edilen ampirik veriler ile araştırmacı tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formundan elde edilen sosyo-demografik verilerin analiz edildiği bu çalışmada, yükseköğrenim mezunu bireylere çevrimiçi platform üzerinden anket formu doldurtulmuştur. Elde edilen ham veriler ise SPSS 22 istatistik programıyla analiz edilmiştir. Araştırmada, katılımcıların cinsiyet değişkenine göre ölçek puanlarının analizinde bağımsız t testi tekniği kullanılmıştır. Yaş grubu, medenî durum, eğitim durumu, mezun olunan eğitim alanı, meslek, gelir durumu ve algılanan dindarlık değişkenlerine göre ölçek puanlarının analizinde ise tek-yönlü ANOVA tekniği kullanılmıştır. Söz konusu analizlere ek olarak, ölçeklerden elde edilen ortalama puanların belirlenmesinde, tanımlayıcı istatistiklerden aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine de bakılmıştır. Örneklemin demografik bilgilerine ilişkin yüzdeler dağılımlarının belirlenmesinde ise frekans analizi kullanılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar; yükseköğrenim mezunlarının dindarlık düzeylerinin yüksek, sanatsal tutum düzeylerinin ise orta düzeyin üzerinde olduğunu göstermiştir. Katılımcıların sanatsal tutumları, yaş değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır. Ancak araştırmaya katılan bireylerin sanatsal tutumlarının; cinsiyet, medenî durum, yükseköğrenim düzeyi, yükseköğrenim alanı, gelir düzeyi, icra edilen meslek ve algılanan dindarlık değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Araştırmada ayrıca yükseköğrenim görmüş bireylerin dindarlık düzeyleri ile sanatsal tutumları arasında negatif yönlü anlamlı ilişkinin var olduğu; yani bireylerin dindarlık düzeyleri yükseldikçe sanatsal tutum düzeylerinin düştüğü görülmüştür. Ayrıca bu ampirik araştırmada, teoloji lisans eğitimi alarak ilahiyat fakültesinden mezun olanların, din hizmetleri meslek grubunun, kendini dindar ve çok dindar olarak tanımlayan bireylerin en düşük sanatsal tutum düzeyine sahip oldukları görülmüştür.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Dindarlık • Tutum • Sanat • Sanatsal tutum

A b s t r a c t

The aim of this article is to determine the effects of the levels of religiosity of higher educated individuals on their artistic attitudes. The sample of the research consists of higher education graduates working in different titles and status living in Antalya and its districts, individuals who have graduated from a higher education institution but have not yet been employed, and retired individuals with higher education graduates (n=562). In this empirical study, the Münchner Motivational Religiosity Scale was used as a measurement tool to measure the religiosity levels of higher educated individuals, and the Attitude Scale Towards Art was used to measure their artistic attitudes. In this study, in which the empirical data obtained from these scales and the socio-demographic data obtained from the Personal Information Form created by the researcher were analyzed, and individuals with higher education graduates were given a questionnaire form via the online platform. The raw data obtained were analyzed with the SPSS 22 statistical program. In the study, independent sample t-test technique was used in the analysis of the scale scores of the participants according to the gender variable. One-way ANOVA technique was used in the analysis of scale scores according to age group, marital status, education level, field of education, occupation, income status and perceived religiosity. In addition to the aforementioned analyses, arithmetic mean and standard deviation values from descriptive statistics were also used to determine the mean scores obtained from the scales. Frequency analysis was used to determine the percentage distributions regarding the demographic information of the sample. The results obtained from this study showed that the level of religiosity of higher education graduates is high, and the level of artistic attitude is above the medium level. The artistic attitudes of the participants did not differ significantly according to the age variable. However, it was observed that the artistic attitudes of the individuals participating in the study differed significantly according to the variables of gender, marital status, higher education field, higher education field, income level, profession and perceived religiosity. The study also found a significant negative relationship between the levels of religiosity and artistic attitudes of higher-educated individuals. In other words, it was understood that as the level of religiosity of the individuals increased, the level of artistic attitude decreased. In addition, in this empirical study, it was observed that graduates of the faculty of theology with a bachelor's degree in theology, the religious services profession group, individuals who identify themselves as religious and very religious had the lowest artistic attitude level.

K e y w o r d s

Psychology of religion • Religiosity • Attitude
Art • Artistic attitude

Giriş

Yaklaşık 2500 yıllık bir geçmişe sahip, değişim ve gelişime açık olan ve dolayısıyla böyle bir seyir gösteren (Eker, 2018: 42) sanat, insanların istek ve ihtiyaçlarını, duygu ve düşüncelerini (İrgin, 2018: 11) dile getiren, insanlığın da kendisiyle beraber değişime uğrayıp geliştiği bir olgudur. İnsanın kendini ve duygularını ifade etme aracı olup, belli kalıplar içerisine konamayan (Yolcu, 2015: 26), estetik ve güzel olana meyilli insanoğlunun vazgeçilmez uğraşı durumundaki sanatın; sanat tarihçilerine, tarihçilere, felsefecilere ve sanatla uğraşan kişilere göre farklılık gösteren tanımları mevcuttur.

Sanat, köklü bir geçmişe sahip, insan ile beraber süregelen kaim bir olgudur. Köken olarak Arapça bir terim olan sanat, ‘sana’a’ kökünden türemiş olup, “bir şey yapmak, üretmek, işlemek, düzenlemek, meydana getirmek, yaratmak” gibi anlamlara gelen bir mastardır. Buradaki yaratma, insan eliyle herhangi bir şeyi yapma, meydana getirme yani ‘insan işi’ anlamındadır. Ancak insan işi, insan yaratması da olsa sanat, insanın kendini ifade etme yollarından birisidir (Mülayim, 1994: 12).

Sanat, “bir işi ‘ehil’ gibi yapma çabası ve becerisi” (Balakoğlu, 2019: 39), “bir duygu veya düşüncenin en güzel ve en estetik haliyle görsel ve işitsel bir maddede vücut bulması” şeklinde ifade edilmektedir. Sanatın tanımı; sanat tarihçilerine, tarihçilere, felsefecilere ve sanatla uğraşan kişilere göre farklılık göstermektedir. Örneğin Eker (2018: 42) sanatı; yaklaşık 2500 yıllık bir geçmişe sahip, değişim ve gelişime açık bir olgu olarak görmektedir. İrgin’e (2018: 11) göre sanat; insanların istek ve ihtiyaçlarını, duygu ve düşüncelerini dile getirme ve kendini ifade etme aracıdır. Belli kalıplar içerisine konamayan sanat (Yolcu, 2015: 26), estetik ve güzel olana meyilli olan insanoğlunun vazgeçilmez uğraşısıdır. Ayrıca sanat, “bir duygunun, bir tasarımın, bir güzelliğin ortaya konulmasında kullanılan yöntemlerin tümü”dür (İslimyeli, 1976: 710). Bingöl’e (2011: 95) göre de sanat, “başkalarıyla paylaşılacak estetik nesnelere yaratılmasında yetenek ve düş gücünün kullanılması”dır. Read (1974: 18) ise sanatı kısa ve öz olarak, “hoşa giden biçimler yaratma gayreti” şeklinde tanımlamaktadır.

Tüm bu tanımlara bakarak sanat için, ‘bireylerde var olan duygu, düşünce ve heyecanların belli üsluplar ve biçimlendirmelerle, karşıdaki bireylerde estetik ve hoş duygular uyandırması düşüncesinden hareketle; hayal gücü, yaratıcılık ve ilhamın da etkisiyle kendileri dışındaki bireylere aktarılması çabası olarak anlamak mümkündür. İcrâ eden kişinin kendisi dışındakilerle irtibat kurabilmek için ortaya koyduğu görsel ve işitsel her mahsul, sanat şeklinde de tanımlanabilmektedir (Memiş, 2022: 87).

Sanatın temelini, insana has olan estetik olanı arama duygusu teşkil etmektedir (Balci, 2016: 6). Bu açıdan bakıldığında sanat, ‘güzel olanı yaratma, ortaya çıkarma çabasıdır’ da denilebilmektedir. Oysaki sanat denildiğinde ilk olarak görsel sanatlar akla gelse de kavram daha geniş bir anlam alanına sahiptir ve birey ve toplumun estetik duygularında karşılık bulan tüm alanlara şamildir (Memiş, 2022: 81). Edebiyat, resim, heykel, minyatür, grafik, mimari, tezhip, hat, musiki, tiyatro ve dansın yanı sıra günümüzde sanatsal alana eklenebilecek olan sinema ve fotoğrafçılık gibi uğraşlar da sanat kapsamında yerini almaktadır. Bu bağlamda sanat eseri olarak, insanların estetik zevklerine hitap edecek tarzda ortaya konulan görsel ve işitsel eserlerin tamamını ifade ettiği söylenebilmektedir (Albayrak, 2012: 206).

Sanata dair tüm düşünce, fikir ve yapıtların ortaya çıkışındaki temel nokta, sanatla iştiğal eden bireyin dışında yer alan gerçekliktir. Bu nedenle insan, duyu ve duygularına hitap eden her şeyi sanata konu teşkil edebilmektedir. Sanatçı, dış dünyadan duyu ve duygularına hitap eden unsurları alarak kendi iç dünyasına, fikir ve heyecanlarına göre yorumlayıp sanat eserine dönüştürmektedir.

Evrensel bir niteliğe ve dile sahip olan sanatın, özgünlük ve yeniliği içermesinin yanında, kültürel farklılıklar sebebiyle net tanımını yapmak zorlaşmaktadır. İnsanlık tarihiyle birlikte var olduğu kabul edilen sanat, toplumsal kültüre derinden bağlı, hatta bazı uzmanlara göre “sanat eşittir toplumdur, bu sebeple toplum ve sanat biri diğerinin yansımasıdır,” şeklinde tarif edildiği de görülmektedir (Gonzales, 2017: 5).

Görsel ve işitsel sanatlara yönelik eğitim; bireyin algılama, düşünme, uygulama boyutları ile beyin-el birlikteliği ve bu iki alan arasında bütünleşme sağlanmasında etkili bir eğitim metodu (Aslantaş, 2014: 187) olmasının yanında; bireylerin hayatları boyunca akledebilme, herhangi bir konuda karar alabilme, olay ve olgular arasında bağlantı kurabilme, olaylara eleştirel yaklaşabilme gibi yeteneklerini geliştirerek bunların sürdürülebilir olması açısından da önem arz etmektedir (Aslantaş, 2014: 187). Sanat eğitimi, sadece pratiğe dayalı sanatsal içerikleri hedefleyen bir eğitim değil, sanatsal ve estetik tutumlar da dâhil, kişiliğin tüm boyutlarını ve bireysel tutumlarını kapsayan, kişisel gelişime yönelik eğitimi hedefleyen bir yapıyı oluşturmaktadır.

Sanatsal ya da estetik tutum, “farklı ve yaratıcı düşünebilme, olay ve nesnelere güzel bakabilme, güzel ve estetik olanı aramaya yönelik duygu’ olarak da tarif edilebilmektedir, Sanatsal ya da estetik tutum, herhangi bir sanatsal obje, nesne, eser veya sanatçıyı, etik ya da dinî öğreti

ve değerlerle çelişip çelişmediğine bakmadan (Stolniz, 1986: 81), yalnızca taşıdığı sanatsal değer ve sunulan ahenk ve güzellik bakımından değerlendirmeyi gerektirmektedir. Estetik tutum, alınan sanat eğitimi veya mensup olunan sosyal sınıf ya da içerisinde yaşanılan sosyal ve kültürel çevreden etkilenerek şekillenmektedir (Memiş, 2022: 90).

Bireylere kazandırılacak olan estetik ve sanatsal tutumla sanat arasında pozitif yönlü bir döngünün varlığından da rahatlıkla söz edilebilmektedir. Bireylerin estetik tutumları sanat, sanat eğitimi ve sanatsal çevreden beslenirken, sanat ve sanata yönelik unsurlar da bireylerin sanata yönelik sahip oldukları pozitif tutumlardan beslenmekte ve gelişmektedir. Bu nedenle; eğitim, çevre ve deneyimlerin etkisiyle öğrenilip değiştirilebilen tutuma ait özellikler, sanata yönelik tutumlar için de geçerlidir (Memiş, 2022: 93).

Bireylerin sahip olmaları arzu edilen sanatsal ve estetik tutumların ona kazandırılması; sanat eğitimi, estetik duygu ve tutumları destekleyen sosyal bir çevrede daha olası ve kolaydır. Sanat ve sanat eğitimine dair görüşlerin bir kısmında, bireylerin sanat aracılığı ile eğitilmesi gerektiği; diğer kısmında, bireylerin sanat için eğitilmesinin gerektiği savunulurken; diğer bir uçta ise sanatın öğretilemeyeceği iddia edilerek temel sanat eğitimi reddedilmektedir (San, 2003: 28). Yani sanatın eğitim vasıtalarından biri olduğunu savunanların varlığı gibi sanata yakınlığı olanların sanat için eğitilebileceklerini savunanlar yanında, sanatın öğrenilmekten ziyade, fitri bir yetenek olabileceği görüşünü iddia edenler de mevcuttur. Bu anlamda sanat, doğuştan gelen bir yetenek olarak anlaşılmaktadır.

Bazı çalışmalarda sanatsal yeteneğin; zekâ, vicdan, içe dönüklük ve sanata olan ilgi ile yakından ilişkili olmasına ek olarak, son yıllarda ortaya atılan bazı teorilerde, yaratıcı sanat icraa etmek konusunda cinsiyet faktörünün de önemli bir etken (McManus ve Furnham, 2006: 557) olduğu iddia edilmiştir. Ayrıca yapılan saha çalışmalarında yine sanatsal tutum ve yetenek üzerinde, yaş ve sosyal sınıf gibi demografik değişkenlerin de güçlü etkilere sahip oldukları gözlemlenmiştir (Bourdieu, Darbel ve Schhapper, 1990: VIII-180).

Genel anlamda tutumlar üzerinde etkileyen öğelerden biri olan din ve dinin bireysel, aynı zamanda sübjektif boyutunu ifade eden dindarlık, sanat ve sanatsal tutumlar üzerinde de etkiye sahiptir. Genel anlamda inanç unsurlarından etkilenen sanat ve sanatsal yapıtlar, ortaya kondukları toplumun inanç değerlerinden izler taşımaktadır. İbadethanelerden, kabristanlara hatta kutsal kitaplardaki ayetlerin; ahenk, uyumuna ek olarak içerisinde barındırdığı edebî sanatlara kadar din, sanatla iç içedir;

estetik bir yapı arz etmektedir. Zira sanat; tabiatın ve kâinatın her noktasına yansıyan Allah'ın cemal sıfatının, sanatçı tarafından aranması, ortaya konma çabası olarak da tarif edilebilmektedir (Arvası, 1982:101).

Din ile sanatı birbirine zıt iki unsur gibi algılama ya da gösterme, bizatihi dinin kendisinden kaynaklanmamakta; bireysel din algısından, farklı dindarlık anlayışlarından ileri gelmektedir. Bu bağlamda; güzel olanın, estetik ve güzel olarak takdimi niteliğindeki gerçek sanat ve güzellik unsurlarını ilahi dinden bağımsız düşünmek ne kadar doğru değilse, dini de sanatsız düşünmek o derece yanlış olacaktır (Coşkun, 2000: 27-28). Hatta “sanatsız din, dinsiz sanat olmaz” şeklinde iddia etmek mümkündür. Sanat; dinî içeriğin objektifliğinden, somutluğundan ve temsilinden başka bir şey değildir. Bir bakıma sanat, dine götürücü bir köprü gibidir de denebilmektedir (Kök, 1997: 448). Zira din, her konuda güzel ve estetik olanı tercih edip emretmektedir.

Ancak özellikle İslam dünyasında bu anlayışın geri planda kaldığı gözlenmektedir. Sanat denildiğinde, yalnızca mücessem yapıtlar ya da dinin tasvip edemeyeceği uç nokta sanatsal yapıtlar algılanmış ve bu karşı duruş, sanatın tamamına genellenmiştir. Özellikle resim ve heykel gibi sanat dalları, Allah'ın yaratma sıfatına ters olarak algılanmış, hatta Tanrı'ya yaklaşma, benzeme çabası olarak görülmüş (Bayraktar, 2009: 112-113; Aydeniz, 2009: 36) ve dışlanmış. Ülkemizde bu durum değişim göstermeye başlamış olsa da halen İslam dünyasında bu anlamda sanata yönelik genel bir karşı duruş tavrının devam ettiği söylenebilmektedir. Aynı yaklaşım, edebî ve işitsel sanat dalları için de geçerlidir. Şehvi duygular içerdiği düşüncesiyle işitsel sanat eserleri, inanç ve itikat yönünden tehlike arz ettiği düşüncesiyle de yazılı sanat eserlerine yönelik ciddi karşı duruşlar gözlemlenebilmektedir.

Benzer tutumlar, sinema, tiyatro, dans vb. alanlar için de söz konusudur. Ancak değişen konjoktüre uyum sağlamanın bir gereklilik haline gelmesi nedeniyle inananlar, ister istemez bu sanatsal değerlerle içli dışlı olmak zorunda kalmakta; onlara özenmekte; hatta görsel sanat eserlerini müşahade etmekten, işitsel sanatsal yapıtları dinlemekten haz duyar hale gelmekte; istem dışı da olsa bir değişime uğradıkları gerçeği ile yüzleşmektedirler. Bu durumda ortaya çıkmasından endişe edilen zararları minimize etmek ve dindar bireyleri sanata uyarlanmış gibi gözükten içeriklerle bir araya getirmek maksadıyla zararsız ve inanç yönünden daha tehlikesiz olarak kabul edilen, dinden ilham alan değişik uygulamalar devreye sokulmakta ve ilgi çekilmeye çalışılmaktadır.

İlahî tarzında müzik, şiir, hat, tezhip, ebru sanatı, minyatür, çini işleme vb. uygulamalar teşvik edilmek suretiyle aslında sakıncalı kabul

edilen diğer sanat türleri dışlanmakta, üzeri adeta örtülmekte ve inanan bireyler, sakıncalı olmayan farklı sanatsal dallara yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Dinî değerlerle örtüşmeyen görsel ve işitsel tarzdaki sanatsal yapıtlar, elbette ki inanan bireyler kadar genel itibarıyla toplum için de uygun görülmemekte ve sanatsal kabul edilmemektedir. Ancak sadece dinsel birer statü kazandırıldığı düşünülen ve dindar bireyler için oluşturulmuş sanatsal hale getirilen unsurlar dışında kalan alanların dışlanması, yerilmesi, haram sayılması ve yasaklanması; dindar bireylerin sanata, estetiğe ve güzel olana karşı bir tutum geliştirmelerine; kendinden olmayan, kendi düşünce dünyasındaki sanatsal çerçeveye sığmayan yapıtlara, dolayısıyla evrensel sanat değeri taşıyan eserlere karşı duran bir tutum takınmalarına neden olabilmektedir. Bu tür sığ yaklaşımlar sebebiyle, estetik ve sanatın evrensel olduğu gerçeği göz ardı edilebilmektedir.

Yapılan bu çalışmada, bireylerin sahip oldukları motivasyonel dindarlık düzeylerinin, aldıkları ilahiyat eğitiminin, icra etmekte oldukları dini içerikli görevlerin ve bireysel dindarlık algı düzeylerinin, sanatsal tutumları üzerinde nasıl ve ne düzeyde bir etkiye sahip olduğu araştırılmıştır. Son dönemde yeni kuşakla beraber her ne kadar değişime uğrasa da toplumda özellikle dindar kesimle sanat arasında sorun varmış izlenimi hâkimdir. Yapılan bu araştırma, sanatla dindarlık arasında var olduğu düşünülen karşı duruşun ve problemlili tutumun ortaya konması açısından önem arz etmekte olup yeterli çalışmanın bulunmadığı sanatla dindarlık arasındaki ilişkiyi konu alan öncü çalışmalardan birisidir ve alandaki önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

a. Yöntem

Bu çalışmada; yüksek öğrenim mezunu bireylerin sahip olduğu dindarlık düzeylerinin, onların sanatsal tutumlarına etkisi olup olmadığı, eğer varsa bu etki yönünün nasıl olduğu gibi sorulardan hareket edilmiştir. Böylece dindarlık ile sanatsal tutum arasındaki ilişki incelenmiştir. Sanat ve dindarlık farklı araştırma alanlarını oluşturmaktadır. Bu durum, bireylerin dindarlık ve sanatsal tutumlarını içermesi açısından psikolojinin alanına girerek (Memiş, 2022: 50), din psikolojisinin çalışma alanlarına da dahil olmaktadır. Bu araştırma, bilimsel araştırma tekniklerinden nicel yöntemle gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada, yükseköğrenim (önlisans, lisans ve lisansüstü) görmüş bireylerin sahip oldukları dindarlık düzeyleri ile sanatsal tutumları arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada, “betimsel ve ilişkiisel tarama modeli” kullanılmıştır. Betimsel tarama modellerinde, gereken veriler, çalışmada hedef kitle olarak belirlenen çalışma evreni içerisindeki bireylerden değişik araçlar kullanılarak toplanmış, problemlerle

alakalı hâlihazırdaki durum, var olduğu şekliyle, herhangi bir müdahale olmaksızın betimlenmeye çalışılmıştır. Başka bir deyişle araştırmaya konu edinilmiş olan olay, bireyler ya da nesnelere, kendi şartları içerisinde ve olduğu gibi tanımlanmıştır (Karasar, 2022: 109). İlişkisel tarama modelleri, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkinin derece ve yönünün belirlenmesini amaçlayan tarama modelleri olarak tanımlanmaktadır (Karasar, 2022: 114-117).

a.a. Problem

Gerek birey gerekse toplum için vazgeçilmez olan din, insanlık tarihiyle birlikte var olan ve varlığını devam ettiren (Certel, 2000: 35), fitrî (Certel, 1998: 149), âlemşümul (evrensel) (Draz, 1978: 91) bir olgudur. Dindarlık ise dinin, bireysel yaşantıya akseden sübjektif boyutudur. Bireysel yaşantı için son derece önemli olan din, kendisine inanan bireylerin yani dindarların sahip oldukları tutumlarına doğrudan etki etmektedir. Bireylerin sanata yönelik tutumları da dinden ve dindarlıktan etkilendiği düşünülen davranışlar arasındadır.

Toplum için önem arz eden konulardan birisi de sanattır. Dolayısıyla dindar bir toplumda, bireylerin sanatsal tutum düzeyinin, sahip oldukları dindarlık düzeylerinden etkilenip etkilenmediği düşüncesi, araştırmanın hareket noktasını teşkil etmektedir. Araştırmanın temel problemi, dindarlıkla sanatsal tutum arasındaki ilişkidir. Bu çerçevede, aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmış ve bu sorular kapsamında üretilen hipotezler test edilmiştir.

- 1) Örneklem grubunun motivasyonel dindarlık düzeyleri nedir?
- 2) Örneklem grubunun sanatsal tutum düzeyleri nedir?
- 3) Örneklem grubunun demografik değişkenlere göre sanatsal tutum düzeyleri anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
- 4) Örneklem grubunun dindarlık düzeyleri ile sanatsal tutum düzeyleri arasında ilişki var mıdır? Eğer varsa bu ilişkinin yönü nedir?

a.b. Hipotezler

Araştırmanın ana probleminden hareketle test edilecek temel hipotez aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

“Dindarlık ile sanata yönelik tutum arasında negatif yönde anlamlı ilişki vardır. Bireyler dindarlaştıkça sanata yönelik olumsuz tutum düzeyleri yükselir.”

Araştırmanın alt hipotezleri ise şu şekildedir:

- (i) Katılımcıların sanata yönelik tutum düzeyleri yaş, cinsiyet, medenî durum, yükseköğrenim görülen bilim alanı, icrâ edilen meslek, gelir

düzeyi, algılanan dindarlık değişkenlerine göre anlamlılık düzeyinde farklılaşmaktadır.

(ii) Katılımcıların sanata yönelik tutum düzeyleri, yükseköğrenim düzeyi değişkenine göre anlamlılık düzeyinde farklılaşmamaktadır.

a.c. Örneklemin Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırmamızın evrenini; 31 Aralık 2019 tarihli TÜİK istatistikî verileri doğrultusunda tespit edilen, Antalya merkez ve ilçelerinde ikamet etmekte olan ve bir yükseköğretim kurumundan mezun olmuş bireyler oluşturmaktadır. Aşağıdaki tabloda, araştırmanın evrenini oluşturan kadın-erkek, ön lisans, lisans ve yüksek lisans mezunu toplam birey sayıları verilmiştir (bkz. Tablo-1).

Tablo-1:

Cinsiyet	Araştırma evrenini oluşturan yükseköğrenim mezunu sayısı			Toplam
	Önlisans ve Lisans Mezunu	Lisansüstü Mezun Master Mezunu	Doktora Mezunu	
Kadın	164.679	13.595	2.182	180.456
Erkek	176.612	15.929	3.144	195.685
Toplam	341.291	34.850		376.141

Tablo-1’de de görüldüğü üzere araştırmanın evrenini; Antalya il-merkezinde ve ilçelerinde ikamet etmekte olan, 341.291 ön lisans ve lisans mezunu, 34.850 lisansüstü mezunu olmak üzere, toplamda 376.141 yükseköğrenim mezunu kadın ve erkek bireyler oluşturmaktadır (TÜİK, 2019).

Araştırmanın örnekleminde; çeşitli kurumlarda çalışmakta olanlar yanında, emekli olmuş ve mezuniyet sonrası henüz istihdam edilememiş toplam 562 kadın ve erkek katılımcı da bulunmaktadır. Araştırmada kullanılan örnekleminin büyüklüğü, Sencer tarafından hazırlanmış olan “farklı büyüklüğe sahip evrenler için %95 güven düzeyi ve %5 göz yumulabilir yanılğı payına göre örneklem büyüklüğü” şeklindeki tablosuna göre belirlenmiştir (Sencer, 1989: 609). Buna göre evren büyüklüğü 1000 olan bir araştırmada %95 güven düzeyi dikkate alındığında, yapılacak olan araştırmalarda örneklem sayısı 384 olarak belirtilmiştir.

Örneklem grubunu oluşturan 562 katılımcıya ait sosyo-demografik özellikleri belirlemek maksadıyla katılımcılara uygulanmış olan Kişisel Bilgi Formunda yer alan sorulara, katılımcıların vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda belirlenen ve katılımcılara ait demografik yapıyı

gösteren tablolar aşağıda verilmiştir (bkz. Tablo-2).

Tablo-2:
Katılımcıların demografik değişkenlere göre dağılımları

Değişken	Alt değişken	f	%
Cinsiyet	Kadın	251	44,7
	Erkek	311	55,3
Yaş	20-39 yaş	253	45,0
	40-59 yaş	261	46,5
	60 + yaş	48	8,5
Meseni durum	Bekâr	145	25,8
	Evli	379	67,4
	Boşanmış	19	3,4
	Dul	19	3,4
Yükseköğrenim düzeyi	Ön lisans	163	29,0
	Lisans	326	58,0
	Lisansüstü	73	13,0
Mezun olunan yükseköğrenim alanı	Sosyal bilimler	204	36,3
	Fen bilimleri	127	22,6
	Sağlık bilimleri	100	17,8
	İlahiyat	131	23,3
İcra edilen meslek	Çalışmıyor	38	6,8
	Serbest meslek	63	11,2
	Esnaf	28	5,0
	Memur	253	45,0
	Din hizmetleri	111	19,8
	İşçi	44	7,8
Gelir durumu	Emekli	25	4,4
	Çok iyi	23	4,1
	İyi	177	31,5
	Orta	305	54,2
	Düşük	43	7,7
Algılanan dindarlık düzeyi	Çok düşük	14	2,5
	Az dindarım	123	21,9
	Din darım	373	66,4
Toplam	Çok dindarım	66	11,7
		562	100,0

Tablo 2 incelendiğinde; araştırmaya katılan bireylerin %44,7'sinin (251 kişi) kadın, %55,3'ünün (311 kişi) erkek bireylerden oluştuğu; %45'inin (253 kişi) 20-39 yaş grubunda, %46,5'inin (261 kişi) 40-59 yaş grubunda, %8,5'inin (48 kişi) 60+ yaş grubundaki kişilerden oluştuğu; %25,8'inin (145 kişi) bekâr, %67,4'ünün (379 kişi) evli, %3,4'ünün (19

kişi) boşanmış, %3,4'ünün (19 kişi) dul (eşi vefat etmiş) kişilerden oluştuğu; %29'unun (163 kişi) ön lisans mezunu, %58'inin (326 kişi) lisans mezunu, %13'ünün (73 kişi) lisansüstü eğitim mezunu kişilerden oluştuğu görülmektedir.

Katılımcı bireylerin %36,3'ü (204 kişi) sosyal bilimler, %22,6'sı (127 kişi) fen bilimleri, %17,8'i (100 kişi) sağlık bilimleri, %23,3'ü (131 kişi) ilâhiyat alanlarına ait mezun kişilerden oluşmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan bireylerin %6,8'inin (38 kişi) çalışmıyor, %11,2'sinin (63 kişi) serbest meslek mensubu, %5'inin (28 kişi) esnaf, %45'inin (253 kişi) memur, %19,8'inin (111 kişi) din hizmetleri çalışanı, %7,8'inin (44 kişi) işçi, %4,4'ünün (25 kişi) emekli kişilerden oluştuğu gözlemlenmektedir.

Buna ek olarak katılımcıların %4,1'inin (23 kişi) gelir durumunun çok iyi, %31,5'inin (177 kişi) iyi, %54,2'sinin (305 kişi) orta düzeyde, %7,7'sinin (43 kişi) düşük, %2,5'inin ise (14 kişi) çok düşük kişilerden oluştuğu ve araştırmaya katılan bireylerin %21,9'unun (123 kişi) kendilerini az dindar, %66,4'ünün (373 kişi) dindar, %11,7'sinin (66 kişi) çok dindar olarak tanımladıkları görülmektedir.

a.d. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, elde edilen verilere ulaşmak amacıyla tarama yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan anket formlarındaki sorular üç grupta incelenebilmektedir. İlk kategoride katılımcılara ait demografik değişkenlere, ikinci kategoride dindarlık düzeylerini belirlemeye, üçüncü kategoride ise katılımcıların sanatsal tutum düzeylerini belirlemeye yönelik sorular mevcuttur. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarına ait açıklayıcı bilgiler aşağıda verilmiştir.

(i)-*Kişisel Bilgi Formu*: Araştırmacı tarafından hazırlanmış olan kişisel bilgi formuyla, araştırmaya katılan bireylerin demografik özelliklerine (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, eğitim gördüğü alan, icra etmekte olduğu meslek, ekonomik gelir düzeyi ve kendini dindarlık açısından nasıl değerlendirdiği) dair bilgilerin toplanması amaçlanmıştır.

(ii)-*Münchener Motivasyonel Dindarlık Ölçeği*: Katılımcı bireylerin dindarlık düzeylerini ölçmek ve dindarlığın çok boyutlu motifsel yapısını belirlemek amacıyla; Almanya'da oluşturulan ve daha sonra Apaydın tarafından 2010 yılında Almanca'dan Türkçe'ye aktarılan, bu süreçte güvenilirlik ve geçerlilik testleri yapılmış "Münchener Motivasyonel Dindarlık Ölçeği" (Münchener Motivational Religiosity Inventory) uygulanmıştır (Grom, Madsen & Moosbrugger, 2010: 287-312). Türkiye'deki Müslümanlığın dindarlığını ölçme konusundaki yeteneği, Uysal ve Turan

(2014) tarafından denenmiştir. Toplamda 20 maddeden oluşan bu ölçekte, “Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki” (12 madde) ve “Prososyal Dini-Entelektüel Sorumluluk” (8 madde) olmak üzere iki faktörün bulunduğu gözlenmiştir.

Söz konusu ölçege yönelik Uysal ve Turan tarafından gerçekleştirilen güvenilirlik ve geçerlilik testlerinden elde edilen sonuçlar, Batı’daki uygulamalara paralel sonuçlar vermiş, motivasyonel dindarlığı ölçebilecek güçte ve güvene sahip olduğu ifade edilmiştir (Uysal ve Turan, 2014: 15-27). Çalışmamızda yapmış olduğumuz güvenilirlik testinde ise Motivasyonel Dindarlık Ölçeği’nin “Güç ve Güven Kaynağı Olarak Tanrı ile İlişki” alt boyutu Cronbach Alpha değeri ,940; “Prososyal ve Dini-Entelektüel Sorumluluk” alt boyutu Cronbach Alpha değeri ,900 ve toplam puana ait Cronbach Alpha değeri ,956 olarak bulunmuş, araştırmamızda kullanılan ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğu görülmüştür.

(iii)-*Sanata Yönelik Tutum Ölçeği*: Katılımcıların sanata yönelik tutum düzeylerini belirlemek amacıyla deneklere, Dede tarafından geliştirilen ve güvenilirlik-geçerlilik testleri yapılmış olan “Sanata Karşı Tutum Ölçeği” uygulanmıştır. Ölçeğe ilişkin Dede tarafından yapılan güvenilirlik testi sonucunda Cronbach Alpha değerleri, “Sanatın Gerekliliği” alt boyutunda ,886; “Sanat Eğitime Değer Verme” alt boyutunda ,686; “Kişisel Sanatsal Eğilim” alt boyutunda ,661; “Sanatsal Etkinliklere Katılım” alt boyutunda ,402 iken, ölçek toplam puanına ait Cronbach Alpha değeri ise 0,894 olarak bulunmuş, ölçeğin yüksek güvenilirlik düzeyine sahip olduğu ifade edilmiştir (Dede, 2016: 1572-1574).

Ölçeğe yönelik çalışmamızda yapmış olduğumuz güvenilirlik analizlerinde ise ölçek alt boyutlarından “Sanatın Gerekliliği” alt boyutuna ait Cronbach Alpha değeri ,945; “Sanat Eğitime Değer Verme” alt boyutuna ait Cronbach Alpha değeri ,806; “Kişisel Sanatsal Eğilim” alt boyutuna ait Cronbach Alpha değeri ,766; “Sanatsal etkinliklere katılım” alt boyutuna ait Cronbach Alpha değeri ,657 ve ölçek toplam puanına ait Cronbach Alpha değeri ,950 olarak bulunmuş, ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğu teyit edilmiştir.

a.e. Verilerin Toplanması ve Analizi

Yukarıdaki ölçeklerden oluşturulan araştırma anket formları, öncelikli olarak Süleyman Demirel Üniversitesi etik kuruluna sunulmuş; onay alınmasına müteakip 2020 Mayıs-Kasım ayları arasında, internet üzerinden yükseköğrenim (ön lisans, lisans ve lisansüstü) görmüş bireylere ulaştırılmıştır. Anketlerin tamamı katılımcılar tarafından doldurul-

muştur. Anket uygulaması sonucunda değerlendirmeye alınan ve seçkisiz örneklem metoduyla belirlenen katılımcılardan elde edilen 562 anket sonucu, SPSS 22 istatistik analiz programı ile analiz edilmiştir.

Ölçekler arası ilişki belirlenirken Pearson korelasyon analizi kullanılmış, çarpıklık ve basıklık değerlerinin normal dağılıma uygun olup olmadığı test edilmiş; değerlerin -1,5 ve +1,5 arasında yer aldığı, dolayısıyla verilerin normal dağılıma uygun olduğu görülmüştür (Tabachnik & Fidell, 2013: 86-89). Araştırma verilerinin analizinde parametrik testler kullanılmıştır. Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testi tekniği kullanılmış; yaş grubu, medenî durum, eğitim durumu, mezun olunan eğitim alanı, meslek, gelir durumu ve algılanan dindarlık değişkenlerine göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasında ise tek yönlü ANOVA tekniği uygulanmıştır.

Çalışmada söz konusu analizlere ek olarak, katılımcılara dair ölçeklerden elde edilmiş olan ortalama puanların belirlenmesinde tanımlayıcı istatistiklerden, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri kullanılmıştır. Katılımcıların demografik bilgileri ile alakalı verilerin yüzdelik dağılımlarının belirlenmesinde ise frekans analizi kullanılmıştır. Ölçeklerin güvenilirlik analiz çalışmasında Cronbach's Alpha iç tutarlılık ve güvenilirlik analizleri yapılmış ve ölçümlerle ilgili değerler yukarıda veri toplama araçları başlığı altındaki ilgili ölçekler kısmında ifade edilmiştir.

b. Bulgular

Elde edilen verilerin analizi ile araştırmaya dair oluşturulan sorular çerçevesinde aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

b.a. Örneklemin Motivasyonel Dindarlık Tutumları

Aşağıdaki tabloda, araştırmaya katılan yükseköğrenim mezunu bireylere dair dindarlık ölçeğinden elde edilen Motivasyonel Dindarlık Ölçeğine ilişkin puanların genel görünümü verilmiştir (bkz. Tablo-3).

Tablo-3:
Motivasyonel Dindarlık Ölçeği puanları

Alt boyut	n	X	Ss
Güç ve güven kaynağı olarak Tanrı'yla ilişki	562	4,53	,534
Pro-sosyal ve dini-entelektüel sorumluluk	562	4,49	,605
Toplam	562	4,51	,539

Tablo 3'te "Motivasyonel Dindarlık Ölçeği"ne ait puanların ortalamaları yer almaktadır. Bu değerlere bakıldığında; "Güç ve Güven Kaynağı Tanrı ile İlişki", "Prososyal Dini-Entelektüel Sorumluluk" alt düzeylerinin ve toplam olarak motivasyonel dindarlık düzeylerinin yüksek seviyede olduğu görülmektedir.

b.b. Örneklem Sanata Yönelik Tutumları

Aşağıdaki tabloda, araştırmaya katılan bireylere uygulanmış olan Sanata Yönelik Tutum Ölçeği'ne dair puanların genel görünümü verilmiştir (bkz. Tablo-4).

Tablo-4:
Sanata Yönelik Tutum Ölçeği puanları

Alt boyut	n	X	Ss
Sanatın gerekliliği	562	3,80	,843
Sanat eğitimine değer verme	562	3,31	,925
Kişisel sanatsal eğilim	562	3,02	,945
Sanatsal etkinliklere katılım	562	3,80	1,073
Toplam	562	3,60	,789

Tablo 4 incelendiğinde, sanata yönelik tutum ölçeği puanlarının 1 ile 5 arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Araştırmaya katılanların sanat eğitimine değer verme ve kişisel sanatsal eğilim tutum düzeyleri orta seviyede; sanatın gerekliliği, sanatsal etkinliklere katılım ve sanata yönelik toplam tutum düzeyleri ise orta seviyenin üzerindedir.

b.c. Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Sanata Yönelik Tutumlar

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların; yaş, cinsiyet, medenî durum, yükseköğrenim düzeyi, yükseköğrenim alanı, meslek, gelir düzeyi ve algılanan dindarlık değişkenlerine göre sanata yönelik tutum düzeyleri incelenecek ve araştırma öncesi öngörülen hipotezlerin doğrulanıp doğrulanmadığı test edilecek ve açıklanacaktır.

b.c.a. Yaş Grubuna Göre Sanata Yönelik Tutumlar

Araştırma verileri, yaş değişkeninin; örneklem grubunun sanata yönelik tutum düzeyleri sanatın gerekliliği ($F=1,942$; $p=,144$; $p>0,05$), sanat eğitimine değer verme ($F=,348$; $p=,706$; $p>0,05$), kişisel sanatsal eğilim ($F=1,126$; $p=,325$; $p>0,05$), sanatsal etkinliklere katılım ($F=2,285$; $P=,103$; $p>0,05$) alt boyutlarında ve toplam puanda ($F=1,619$; $p=,199$; $p>0,05$) anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığını göstermektedir. Diğer bir deyişle, farklı yaş gruplarıdaki bireylerin, sanata

yönelik tutum düzeyleri birbiriyle benzerlik arz etmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, yaş değişkeninin katılımcıların sanata yönelik tutumları üzerinde etkili bir faktör olmadığını göstermektedir. Yine elde edilen sonuçlara göre, araştırma öncesi öngörülen “Katılımcıların sanata yönelik tutum düzeyleri, yaş değişkenine göre anlamlılık düzeyinde farklılaşmaktadır” hipotezimiz doğrulanmamıştır. Bununla birlikte puan ortalamalarına göre sanata yönelik tutum düzeyinin en yüksek olduğu grup, 60 ve üzeri yaş grubundaki ileri yaş grubu bireylerdir ($X=3,74$).

b.c.b. Cinsiyete Göre Sanata Yönelik Tutumlar

Aşağıdaki tabloda, araştırmaya katılan yükseköğrenim görmüş bireylerin sahip oldukları sanata yönelik tutum ölçümü puanlarının, cinsiyet değişkeni ile karşılaştırılmasına dair elde edilen istatistik bulgular verilmiştir (bkz. Tablo-5).

Tablo-5:
Cinsiyete göre sanata yönelik tutumlar
(bağımsız t testi)

Alt Boyut	Cinsiyet	n	X	Ss	t	p
Sanatın Gerekliliği	Kadın	251	4,07	0,77	7,055	,000
	Erkek	311	3,59	0,84		
Sanat Eğitime Değer Verme	Kadın	251	3,59	0,88	6,792	,000
	Erkek	311	3,08	0,90		
Kişisel Sanatsal Eğilim	Kadın	251	3,18	0,91	3,548	,000
	Erkek	311	2,89	0,96		
Sanatsal Etkinliklere Katılım	Kadın	251	4,20	1,00	8,374	,000
	Erkek	311	3,48	1,02		
Toplam	Kadın	251	3,86	0,72	7,572	,000
	Erkek	311	3,38	0,78		

Tablo 5 incelendiğinde; araştırmaya katılanların cinsiyetlerine göre sanatın gerekliği ($p<0,05$), sanat eğitime değer verme ($p<0,05$), kişisel sanatsal eğilim ($p<0,05$), sanatsal etkinliklere katılım ($p<0,05$) ve sanata yönelik toplam tutum ($p<0,05$) düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı; tüm alt boyutlarda ve toplam puanda kadın katılımcıların tutum düzeyinin erkek katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Elde edilen sonuçlara göre, araştırma öncesi öngörülen “Katılım-

cıların sanata yönelik tutum düzeyleri, cinsiyet değişkenine göre anlamlılık düzeyinde farklılaşmaktadır” hipotezimiz doğrulanmıştır. Araştırma verilerine göre, “Katılımcıların sanatsal tutumlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı, kadın katılımcıların sanatsal tutumlarının erkek katılımcılardan daha yüksek olduğu” sonucuna varılmıştır.

b.c.c. Medeni Durum Değişkenine Göre Sanata Yönelik Tutumlar

Aşağıdaki tabloda, araştırmaya katılan yükseköğrenim görmüş bireylerin sahip oldukları sanata yönelik tutum ölçümü puanlarının medeni durum değişkeni ile karşılaştırılmasına dair elde edilen istatistiki bulgular verilmiştir (bkz. Tablo-6).

Tablo-6:
Medeni duruma göre sanata yönelik tutumlar
(tek-yönlü ANOVA)

Alt Boyut	Medeni Durum	n	X	Ss	F	p	Farklar
Sanatın Gerekliliği	Bekâr	145	3,97	0,80	6,095	,000	1>2,
	Evli	379	3,70	0,85			2<4
	Boşanmış	19	4,01	0,66			
	Dul	19	4,26	0,83			
Sanat Eğitimine Değer Verme	Bekâr	145	3,35	0,84	2,448	,063	-
	Evli	379	3,26	0,94			
	Boşanmış	19	3,38	1,01			
	Dul	19	3,83	1,07			
Kişisel Sanatsal Eğilim	Bekâr	145	3,22	1,02	3,055	,028	1>2
	Evli	379	2,94	0,93			
	Boşanmış	19	2,95	0,85			
	Dul	19	3,11	0,50			
Sanatsal Etkinliklere Katılım	Bekâr	145	3,98	1,04	3,916	,009	1>2
	Evli	379	3,69	1,08			
	Boşanmış	19	4,18	0,85			
	Dul	19	4,11	1,11			
Toplam	Bekâr	145	3,74	0,72	5,244	,001	1>2,
	Evli	379	3,51	0,81			2<4
	Boşanmış	19	3,76	0,70			
	Dul	19	4,00	0,78			

Tablo 6 incelendiğinde, araştırmaya katılanların medeni durumlarına göre sanat eğitimine değer verme tutum düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0,05$); sanatın gerekliği ($p<0,05$), kişisel sanat-

sal eğilim ($p<0,05$), sanatsal etkinliklere katılım ($p<0,05$) ve sanata yönelik toplam tutum ($p<0,05$) düzeylerinin ise medenî duruma göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir.

Sanatın gerekliliğinde ve sanata yönelik toplam tutumda, bekâr veya dul olan katılımcıların tutum düzeyi, evli olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$). Kişisel sanatsal eğilimde ve sanatsal etkinliklere katılımında, bekâr olan katılımcıların tutum düzeyi, evli olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$). Sanatsal etkinliklere katılımında, bekâr veya boşanmış olan katılımcıların tutum düzeyi evli olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$).

Elde edilen sonuçlara göre, araştırma öncesi öngörülen “Katılımcıların sanata yönelik tutum düzeyleri, medeni durum değişkenine göre anlamlılık düzeyinde farklılaşmaktadır” hipotezimiz doğrulanmıştır. Araştırma verilerine göre, “Katılımcıların medeni durumuna göre sanata eğer verme düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmasa da diğer alt boyutlarda ve toplamda en yüksek sanatsal tutuma sahip bireylerin dul bireyler, ardından boşanmış bireyler olduğu, en düşük sanatsal tutuma sahip bireylerin ise evli bireyler olduğu görülmüştür. Verilerden elde edilen bilgilere göre bireylerin medenî durum değişkenlerinin, sanata yönelik tutum düzeylerini farklılaştırdığı” sonucuna varılmıştır.

b.c.d. Yükseköğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Sanata Yönelik Tutumlar

Aşağıdaki tabloda, araştırmaya katılan yükseköğrenim görmüş bireylerin sahip oldukları sanata yönelik tutum ölçümü puanlarının, yükseköğrenim düzeyi değişkeni ile karşılaştırılmasına dair elde edilen istatistiksel bulgular verilmiştir.

Tablo-7:
Yükseköğrenim düzeyine göre sanata yönelik tutumlar
(tek-yönlü ANOVA)

Alt boyut	Yükseköğrenim Düzeyi	n	X	Ss	F	p	Farklar
Sanatın Gerekliliği	Ön lisans	163	3,53	0,82	17,784	,000	1<2,
	Lisans	326	3,86	0,82			1<3,
	Lisansüstü	73	4,18	0,82			2<3
Sanat Eğitimine Değer Verme	Ön lisans	163	2,99	0,95	18,037	,000	1<2,
	Lisans	326	3,38	0,85			1<3,
	Lisansüstü	73	3,69	1,00			2<3
Kişisel Sanatsal Eğilim	Ön lisans	163	2,85	0,98	3,902	,021	1<2,
	Lisans	326	3,07	0,93			1<3
	Lisansüstü	73	3,17	0,89			

Sanatsal Etkinliklere Katılım	Ön lisans	163	3,58	1,14	10,386	,000	1<3,
	Lisans	326	3,81	1,04			2<3
	Lisansüstü	73	4,25	0,91			
Toplam	Ön lisans	163	3,33	0,79	18,220	,000	1<2,
	Lisans	326	3,65	0,75			1<3,
	Lisansüstü	73	3,95	0,79			2<3

Tablo 7 incelendiğinde; araştırmaya katılanların eğitim durumlarına göre sanatın gerekliliği ($p<0,05$), sanat eğitimine değer verme ($p<0,05$), kişisel sanatsal eğilim ($p<0,05$), sanatsal etkinliklere katılım ($p<0,05$) ve sanata yönelik toplam tutum ($p<0,05$) düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir.

Sanatın gerekliliği, sanat eğitimine değer verme ve sanata yönelik toplam tutumda; lisans ve lisansüstü eğitim mezunu olan katılımcıların tutum düzeyi, ön lisans mezunu olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek ($p<0,05$); ayrıca lisansüstü eğitim mezunu katılımcıların tutum düzeyi, lisans mezunlarından anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$).

Kişisel sanatsal eğilimde, lisans ve lisansüstü eğitim mezunu olan katılımcıların tutum düzeyi, ön lisans mezunu olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$).

Sanatsal etkinliklere katılımında, lisansüstü eğitim mezunu olan katılımcıların tutum düzeyi, ön lisans mezunu ve lisans mezunu olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$).

Elde edilen sonuçlara göre, araştırma öncesi öngörülen “Katılımcıların sanata yönelik tutum düzeyleri, yükseköğrenim düzeyi değişkenine göre anlamlılık düzeyinde farklılaşmamaktadır” hipotezimiz doğrulanmamıştır. Araştırma verilerine göre, “Katılımcı bireylerin yükseköğrenim düzeyleri yükselmesine paralel olarak, sanata yönelik tutum ölçüğü puanlarının da anlamlı düzeyde farklılaştığı ve yükseldiği, dolayısıyla katılımcı bireylerin yükseköğrenim düzeylerinin, sanata yönelik tutumları üzerinde pozitif yönde etki yarattığı” sonucuna varılmıştır.

b.c.e. Yükseköğrenim Alan Değişkenine Göre Sanata Yönelik Tutumlar

Aşağıdaki tabloda, araştırmaya katılan yükseköğrenim görmüş bireylerin sahip oldukları sanata yönelik tutum ölçümü puanlarının, yükseköğrenim alanı değişkeni ile karşılaştırılmasına dair elde edilen istatistiksel bulgular verilmiştir (bkz. Tablo-8).

Tablo-8:

Yükseköğrenim alanına göre sanata yönelik tutumlar
(tek-yönlü ANOVA)

Alt Boyut	Yükseköğrenim Alanı	n	X	Ss	F	p	Farklar
Sanatın Gerekliliği	Sosyal Bilimler	204	3,86	0,83	24,012	,000	1<3,
	Fen Bilimleri	127	3,88	0,76			1>4,
	Sağlık Bilimleri	100	4,20	0,71			2<3,
	İlahiyat Bilimleri	131	3,34	0,84			2>4,
Sanat Eğitimine Değer Verme	Sosyal Bilimler	204	3,29	0,89	5,297	,001	1<3,
	Fen Bilimleri	127	3,25	0,98			2<3,
	Sağlık Bilimleri	100	3,62	0,93			3>4
	İlahiyat Bilimleri	131	3,16	0,86			
Kişisel Sanatsal Eğilim	Sosyal Bilimler	204	3,17	0,99	6,446	,000	1>4,
	Fen Bilimleri	127	2,93	0,93			3>4
	Sağlık Bilimleri	100	3,17	0,82			
	İlahiyat Bilimleri	131	2,76	0,92			
Sanatsal Etkinliklere Katılım	Sosyal Bilimler	204	3,82	0,98	65,942	,000	1<3,
	Fen Bilimleri	127	4,04	0,90			1>4,
	Sağlık Bilimleri	100	4,58	0,68			2<3,
	İlahiyat Bilimleri	131	2,92	1,02			2>4,3
Toplam	Sosyal Bilimler	204	3,65	0,76	22,706	,000	1<3,
	Fen Bilimleri	127	3,64	0,73			1>4,
	Sağlık Bilimleri	100	3,98	0,68			2<3,
	İlahiyat Bilimleri	131	3,18	0,80			2>4

Tablo 8 incelendiğinde; araştırmaya katılanların mezun oldukları bilim alanlarına göre sanatın gerekliği ($p<0,05$), sanat eğitimine değer verme ($p<0,05$), kişisel sanatsal eğilim ($p<0,05$), sanatsal etkinliklere katılım ($p<0,05$) ve sanata yönelik toplam tutum ($p<0,05$) düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir.

Sanatın gerekliği ve sanata yönelik toplam tutumda, sağlık bilimleri alanlarından mezun olan katılımcıların tutum düzeyinin; sosyal bilimler, fen bilimleri, ilahiyat bilimleri alanlarından mezun olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$); ayrıca sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarından mezun olan katılımcıların tutum düzeyinin ilahiyat bilimleri alanlarından mezun olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

Sanat eğitimine değer vermede, sağlık bilimleri alanlarından mezun olan katılımcıların tutum düzeyi; sosyal bilimler, fen bilimleri, ilahiyat bilimleri alanlarından mezun olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$).

Kişisel sanatsal eğilimde, sosyal bilimler ve sağlık bilimleri alanla-

rından mezun olan katılımcıların tutum düzeyinin, ilahiyat bilimleri alanlarından mezun olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

Sanatsal etkinliklere katılımında; sosyal bilimler, fen bilimleri ve sağlık bilimleri alanlarından mezun olan katılımcıların tutum düzeyinin, ilahiyat bilimleri alanlarından mezun olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$); ayrıca sağlık bilimleri alanlarından mezun olan katılımcıların tutum düzeyinin, sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarından mezun olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) tespit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre, araştırma öncesi öngörülen “Katılımcıların sanata yönelik tutum düzeyleri, yükseköğrenim görülen bilim alanı değişkenine göre anlamlılık düzeyinde farklılaşmaktadır” hipotezimiz doğrulanmıştır. Araştırma verilerine göre, “Araştırmaya katılan bireylerin yükseköğrenim gördükleri bilim alanlarının farklılaşmasına bağlı olarak sanata yönelik tutum düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaştığı; sağlık bilimleri alanından mezun bireylerin, sanata yönelik tutum puanları tüm alt boyutlarda ve toplamda en yüksek düzeyde çıkarken; ilahiyat bilimleri mezunu bireylerin, ölçeğe ait tüm alt boyutlarda ve toplamda sanata yönelik tutum puanlarının diğer tüm alan mezunu bireylerden düşük olduğu; dolayısıyla bireylerin eğitim gördükleri bilim alanı değişkeninin, onların sanata yönelik tutumlarını önemli ölçüde etkilediği” sonucuna varılmıştır.

b.c.f. Meslek Türü Değişkenine Göre Sanata Yönelik Tutumlar

Aşağıdaki tabloda, araştırmaya katılan yükseköğrenim görmüş bireylerin sahip oldukları sanata yönelik tutum ölçümü puanlarının, icrâ edilmekte olan meslek türü değişkeni ile karşılaştırılmasına dair elde edilen istatistikî bulgular verilmiştir (bkz. Tablo-9).

Tablo-9:
Meslek türüne göre sanata yönelik tutumlar
(tek-yönlü ANOVA)

Alt Boyut	Meslek Türü	n	X	Ss	F	p	Farklar
Sanatın Gerekliliği	Çalışmıyor	38	3,80	0,81	9,613	,000	1>5,
	Serbest meslek	63	3,96	0,82			2>5,
	Esnaf	28	3,98	0,75			2>6,
	Memur	253	3,96	0,82			3>5,
	Din hizmetleri	111	3,32	0,74			4>5,
	İşçi	44	3,63	0,83			5<6, 5<7
	Emekli	25	4,09	0,89			
	Çalışmıyor	38	3,22	0,77	3,108	,005	2>5,
	Serbest meslek	63	3,37	0,91			3>5,

Sanat Eğitime Değer Verme	Esnaf	28	3,19	1,20			4>5,
	Memur	253	3,44	0,92			4>6, 5<7
	Din hizmetleri	111	3,11	0,76			
	İşçi	44	2,98	1,09			
	Emekli	25	3,54	1,03			
Kişisel Sanatsal Eğilim	Çalışmıyor	38	2,96	1,13	2,188	,043	2>5,
	Serbest meslek	63	3,13	1,13			3>5,
	Esnaf	28	3,04	0,97			4>5,
	Memur	253	3,13	0,90			4>6, 5<7
	Din hizmetleri	111	2,80	0,89			
	İşçi	44	2,79	0,85			
	Emekli	25	3,13	0,84			
Sanatsal Etkinliklere Katılım	Çalışmıyor	38	3,64	1,06	19,768	,000	1<2,
	Serbest meslek	63	4,13	0,83			1<3,
	Esnaf	28	4,27	0,88			1<4,
	Memur	253	4,04	0,96			1>5,
	Din hizmetleri	111	2,93	1,04			1<6,
	İşçi	44	3,93	0,95			2>5,
	Emekli	25	3,82	1,22			3>5,4>5,
							5<6, 5<7
Toplam	Çalışmıyor	38	3,55	0,71	8,883	,000	2>5,
	Serbest meslek	63	3,74	0,78			3>5,
	Esnaf	28	3,72	0,76			4>5,
	Memur	253	3,75	0,76			5<6, 5<7
	Din hizmetleri	111	3,17	0,71			
	İşçi	44	3,42	0,78			
	Emekli	25	3,82	0,87			

Tablo 9 incelendiğinde; araştırmaya katılanların icra etmekte oldukları meslek değişkenine göre sanatın gerekliliği ($p<0,05$), sanat eğitime değer verme ($p<0,05$), kişisel sanatsal eğilim ($p<0,05$), sanatsal etkinliklere katılım ($p<0,05$) ve sanata yönelik toplam tutum ($p<0,05$) düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir.

Sanatın gerekliliği alt boyutunda; çalışmayan, serbest meslek mensubu, esnaf, memur, işçi ve emekli olan katılımcıların tutum düzeyinin din hizmetlerinde çalışan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$); ayrıca serbest meslek mensubu olan katılımcıların tutum düzeyinin, işçi olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) gözlemlenmektedir.

Sanat eğitime değer verme ve kişisel sanatsal eğilimde; serbest meslek mensubu, esnaf, memur ve emekli olan katılımcıların tutum düzeyinin, din hizmetlerinde çalışan katılımcılardan anlamlılık düzeyinde daha yüksek olduğu ($p<0,05$); ayrıca memur olan katılımcıların tutum düzeyinin işçi olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) tespit edilmiştir.

Sanatsal etkinliklere katılımı; çalışmayan, serbest meslek mensubu, esnaf, memur, işçi ve emekli olan katılımcıların tutum düzeyinin din hizmetlerinde çalışan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$); ayrıca serbest meslek mensubu, esnaf, memur ve işçi olan katılımcıların tutum düzeyinin, çalışmayan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

Sanata yönelik toplam tutumda; serbest meslek mensubu, esnaf, memur, işçi ve emekli olan katılımcıların tutum düzeyinin, din hizmetlerinde çalışan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) dikkatleri çekmektedir.

Elde edilen sonuçlara göre, araştırma öncesi öngörülen “Katılımcıların sanata yönelik tutum düzeyleri, icrâ edilmekte olan meslek değişikliğine göre anlamlılık düzeyinde farklılaşmaktadır” hipotezimiz doğrulanmıştır. Araştırma verilerine göre, “İcra etmekte olunan mesleklerin farklılaşmasıyla birlikte araştırmaya katılan bireylerin sanata yönelik tutumlarının da anlamlı düzeyde farklılaştığı” sonucuna ulaşılmıştır.

b.c.g. Gelir Durumu Değişkenine Göre Sanata Yönelik Tutumlar

Aşağıdaki tabloda, araştırmaya katılan yükseköğrenim görmüş bireylerin sahip oldukları sanata yönelik tutum ölçümü puanlarının, gelir durumu değişkeni ile karşılaştırılmasına dair elde edilen istatistiksel bulgular verilmiştir (bkz. Tablo-10).

Tablo-10:
Gelir durumuna göre sanata yönelik tutumlar
(tek-yönlü ANOVA)

Alt Boyut	Gelir Durumu	n	X	Ss	F	p	Farklar
Sanatın Gerekliliği	Çok iyi	23	4,29	0,74	13,875	,000	1>3,
	İyi	177	4,10	0,76			1>4,
	Orta	305	3,60	0,83			2>3,
	Düşük	43	3,66	0,92			2>4
	Çok düşük	14	4,07	0,58			
Sanat Eğitime Değer Verme	Çok iyi	23	3,72	1,10	7,296	,000	1>3,
	İyi	177	3,56	0,98			2>3
	Orta	305	3,14	0,84			
	Düşük	43	3,19	1,01			
	Çok düşük	14	3,41	0,50			
Kişisel Sanatsal Eğilim	Çok iyi	23	3,38	1,02	4,101	,003	1>3,
	İyi	177	3,15	0,87			1>4
	Orta	305	2,91	0,94			2>3,
	Düşük	43	2,90	1,08			3<5
	Çok düşük	14	3,57	0,85			
	Çok iyi	23	4,13	1,12	5,650	,000	

Sanatsal Etkinliklere Katılım	İyi	177	4,07	1,00		2>3,	
	Orta	305	3,63	1,08		3<4	
	Düşük	43	3,77	1,14			
	Çok düşük	14	3,46	0,87			
Toplam	Çok iyi	23	4,04	0,74	12,092	,000	1>3,
	İyi	177	3,86	0,74			1>4,
	Orta	305	3,42	0,76			2>3,
	Düşük	43	3,47	0,87			2>4
	Çok düşük	14	3,82	0,44			

Tablo 10 incelendiğinde; araştırmaya katılanların gelir durumlarına göre sanatın gerekliliği ($p<0,05$), sanat eğitimine değer verme ($p<0,05$), kişisel sanatsal eğilim ($p<0,05$), sanatsal etkinliklere katılım ($p<0,05$) ve sanata yönelik toplam tutum ($p<0,05$) düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir.

Sanatın gerekliliği ve sanata yönelik toplam tutumda, gelir durumu çok iyi ve iyi olan katılımcıların tutum düzeyi, gelir durumu orta ve düşük olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,05$).

Sanat eğitimine değer vermede; gelir durumu çok iyi ve iyi olan katılımcıların tutum düzeyinin, gelir durumu orta düzeyde olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

Kişisel sanatsal eğilimde; gelir durumu çok iyi, iyi veya çok düşük olan katılımcıların tutum düzeyinin, gelir durumu orta düzeyde olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$); ayrıca gelir durumu çok iyi olan katılımcıların tutum düzeyinin, gelir durumu düşük olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) tespit edilmiştir.

Sanatsal etkinliklere katılımı, gelir durumu iyi ve düşük olan katılımcıların tutum düzeyinin, gelir durumu orta düzeyde olanlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

Elde edilen sonuçlara göre, araştırma öncesi öngörülen “Katılımcıların sanata yönelik tutum düzeyleri, gelir düzeyi değişkenine göre anlamlılık düzeyinde farklılaşmaktadır.” hipotezimiz doğrulanmıştır. Araştırma verilerine göre, “Katılımcı bireylerden gelir durumu iyi ve çok iyi olan bireylerin sanata yönelik tutum ölçeği puanlarının yüksek olduğu, dolayısıyla katılımcı bireylerin gelir düzeylerinin, sanata yönelik tutumları üzerinde anlamlı düzeyde farklılaşmaya neden olduğu” sonucuna varılmıştır.

b.c.h. Algılanan Dindarlık Düzeyine Göre Sanata Yönelik Tutumlar

Aşağıdaki tabloda, araştırmaya katılan yükseköğrenim görmüş bireylerin sahip oldukları sanata yönelik tutum ölçümü puanlarının, algılanan dindarlık değişkeni ile karşılaştırılmasına dair elde edilen istatistikî bulgular verilmiştir (bkz. Tablo-11).

Tablo-11:
Algılanan dindarlık düzeyine göre sanata yönelik tutumlar
(tek-yönlü ANOVA)

Alt Boyut	Algılanan Dindarlık Değişkeni	n	X	Ss	F	p	Farklar
Sanatın Gerekliliği	Az dindarım	123	4,11	0,78	16,930	,000	1>2,
	Dindarım	373	3,77	0,79			1>3,
	Çok dindarım	66	3,40	1,02			2>3
Sanat Eğitimine Değer Verme	Az dindarım	123	3,48	0,97	4,183	,016	1>3
	Dindarım	373	3,29	0,89			
	Çok dindarım	66	3,08	0,97			
Kişisel Sanatsal Eğilim	Az dindarım	123	3,23	0,95	6,166	,002	1>2,
	Dindarım	373	3,00	0,90			1>3
	Çok dindarım	66	2,74	1,09			
Sanatsal Etkinliklere Katılım	Az dindarım	123	4,30	0,81	55,767	,000	1>2,
	Dindarım	373	3,82	1,00			1>3,
	Çok dindarım	66	2,73	1,15			2>3
Toplam	Az dindarım	123	3,88	0,74	18,557	,000	1>2,
	Dindarım	373	3,58	0,74			1>3,
	Çok dindarım	66	3,18	0,95			2>3

Tablo 11 incelendiğinde; araştırmaya katılanların dindarlık algılarına göre sanatın gerekliği ($p<0,05$), sanat eğitimine değer verme ($p<0,05$), kişisel sanatsal eğilim ($p<0,05$), sanatsal etkinliklere katılım ($p<0,05$) ve sanata yönelik toplam tutum ($p<0,05$) düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir.

Sanatın gerekliği, sanatsal etkinliklere katılım ve sanata yönelik toplam tutumda; kendini az dindar olarak tanımlayan katılımcıların tutum düzeyinin, kendisini dindar veya çok dindar olarak tanımlayan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$); ayrıca kendisini dindar olarak tanımlayan katılımcıların tutum düzeyinin, kendisini çok dindar olarak tanımlayan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) tespit edilmiştir.

Sanat eğitimine değer vermede; kendini dindar değil veya az dindar olarak tanımlayan katılımcıların tutum düzeyinin, kendisini dindar veya çok dindar olarak tanımlayan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

Sanat eğitimine değer vermede; kendini az dindar olarak tanımlayanların tutum düzeyinin, kendini çok dindar olarak tanımlayan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) gözlemlenmektedir.

Kişisel sanatsal eğilim ve sanatsal etkinliklere katılımında, kendini az dindar olarak tanımlayan katılımcıların tutum düzeyinin, kendisini dindar veya çok dindar olarak tanımlayan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

Elde edilen sonuçlara göre, araştırma öncesi öngörülen “Katılımcıların sanata yönelik tutum düzeyleri, algılanan dindarlık düzeyi değişkenine göre anlamlılık düzeyinde farklılaşmaktadır.” hipotezimiz doğrulanmıştır. Araştırma verilerine göre, “Araştırmaya katılan bireylerin algılanan dindarlık düzeyleri yükseldikçe, sanata yönelik tutum ölçeği puanlarının düştüğü; dolayısıyla algılanan dindarlık düzeyi değişkeninin, sanata yönelik tutum üzerinde negatif yönde ve anlamlı düzeyde farklılaşmaya neden olduğu” sonucuna varılmıştır. Elde edilen verilere göre az dindar olduklarını ifade eden bireylerin sanata yönelik tutumları yüksek seviyededir. Buna karşın çok dindar olduklarını ifade eden bireylerin sanata yönelik tutum düzeylerinin ise en düşük seviyede olduğu gözlenmiştir.

b.d. Motivasyonel Dindarlık ile Sanata Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

Aşağıdaki tabloda, araştırmada kullanılan Motivasyonel Dindarlık Ölçeği ile Sanata Yönelik Tutum Ölçeği arasındaki ilişkinin incelenmesi ve elde edilen ölçek puanlarının karşılaştırılmasına dair istatistikî veriler ve analizleri verilmiştir (bkz. Tablo-12).

Tablo-12:

Motivasyonel dindarlık ile sanata yönelik tutum arasındaki ilişki
(Pearson Korelasyon Analizi)

		1	2	3	4	5	6	7	8
1. Güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki	r p n	1							
2. Prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk	r p n	,832** ,000 562	1						
3. Motivasyonel dindarlık (Toplam)	r p n	,969** ,000 562	,944** ,000 562	1					
4. Sanatın gerekliliği	r p n	-,174** ,000 562	-,206** ,000 562	-,196** ,000 562	1				
5. Sanat eğitimine değer verme	r p n	-,110** ,009 562	-,156** ,000 562	-,135** ,001 562	,729** ,000 562	1			

6. Kişisel	r	-,088*	-,141**	-,116**	,693**	,610**	1	
sanatsal eğilim	p	,037	,001	,006	,000	,000		
	n	562	562	562	562	562		
7. Sanatsal	r	-,272**	-,257**	-,277**	,615**	,461**	,364**	1
Etkinliklere	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	
katılım	n	562	562	562	562	562	562	
8. Sanata yönelik	r	-,181**	-,218**	-,206**	,972**	,833**	,778**	,670**
tutum	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
(Toplam)	n	562	562	562	562	562	562	562

**p<0,01; *p<0,05

Tablo 12 incelendiğinde, güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki motivasyon düzeyi; sanatın gerekliliği ($r=-,174$; $p<0,01$), sanat eğitime değer verme ($r=-,110$; $p<0,01$), kişisel sanatsal eğitim ($r=-,088$; $p<0,05$), sanatsal etkinliklere katılım ($r=-,272$; $p<0,01$), sanata yönelik toplam tutum ($r=-,181$; $p<0,01$) arasında negatif ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Prososyal ve dini-entelektüel sorumluluk motivasyon düzeyi ile sanatın gerekliliği ($r=-,206$; $p<0,01$), sanat eğitime değer verme ($r=-,156$; $p<0,01$), kişisel sanatsal eğitim ($r=-,141$; $p<0,01$), sanatsal etkinliklere katılım ($r=-,257$; $p<0,01$), sanata yönelik toplam tutum ($r=-,218$; $p<0,01$) arasında negatif ve düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

Toplam motivasyonel dindarlık düzeyi ile sanatın gerekliliği ($r=-,196$; $p<0,01$), sanat eğitime değer verme ($r=-,135$; $p<0,01$), kişisel sanatsal eğitim ($r=-,116$; $p<0,01$), sanatsal etkinliklere katılım ($r=-,277$; $p<0,01$), sanata yönelik toplam tutum ($r=-,206$; $p<0,01$) arasında negatif ve düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

Elde edilen sonuçlara göre, araştırma öncesi öngörülen “Dindarlıkla sanata yönelik tutum arasında negatif yönde anlamlı ilişki vardır. Bireyler dindarlaştıkça sanata yönelik olumsuz tutum düzeyleri yükselir” temel hipotezimiz doğrulanmıştır. Araştırma verilerine göre, “Dindarlıkla sanata yönelik tutum arasında negatif yönlü olumsuz ilişkinin var olduğu, dindarlık düzeyleri yükseldikçe sanata yönelik tutum puanlarının düşüş eğiliminde olduğu” görülmüştür.

Araştırmadan elde edilen verilere göre araştırmanın temel problemlerinden birisi olan “Dindarlıkla sanata yönelik tutum arasında ilişki var mıdır?” Sorularına cevap aranmış, elde edilen veriler doğrultusunda “Dindarlıkla sanata yönelik tutum arasında tüm alt boyutlarda negatif ve düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu” sonucuna varılmıştır.

Sonuç

Araştırmada ölçme araçlarından elde edilen veriler incelendiğinde,

araştırmaya katılan bireylerin motivasyonel dindarlık düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Literatürde yer alan konuyla alakalı Türkiye’de yapılan çalışmalara ait bulgular değerlendirildiği zaman, motivasyonel dindarlık üzerine yapılan çalışma bulguları sınırlı olmakla beraber, elde edilen bulgular genellikle toplumda motivasyonel dindarlık düzeyinin yüksek olduğunu göstermekte ve çalışmamızdan elde edilen verileri desteklemektedir (Yılmaz, 2016: 99; Yıldırım, 2020: 57; İnce, 2019: 58; Yakut, 2016: 107; Kulu, 2019: 58; Karadağ, 2019: 64-65; Çelik, 2019: 59; Akgül, 2019: 73; Memiş, 2022: 127).

Dindarlıkla alakalı yapılan benzer çalışmalarda dindarlık düzeyinin yüksek olmasının temelinde, katılımcıların benzer sosyo-kültürel çevrelerde yetişmiş olmalarının etkili olduğu belirtilmiştir. Bu konuda yapılan çalışmalarda da dini tutumların ve bireylerin dindarlık düzeylerinin, büyük oranda yaşanan toplumun yapısal özellikleri ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır (Coştu, 2009: 1; Doğan, 2007: 1; Gürhan, 2010: 3; Karabağ, 2019: 561; Nevruzova, 2012: 3). Ayrıca araştırmaya katılan bireylerin sanata yönelik tutumları incelendiği zaman, sanat eğitime değer verme ve kişisel sanatsal eğilim ölçek alt boyutlarına ait tutum düzeylerinin orta seviyede; sanatın gerekliliği, sanatsal etkinliklere katılım alt boyutları ve sanata yönelik toplam tutum düzeylerinin orta seviyenin üzerinde olduğu bulunmuştur.

Demografik değişkenlere göre katılımcıların sanata yönelik tutum düzeyleri incelendiği zaman katılımcıların, sanata yönelik tutumlarının yaş grubu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği sonucu elde edilmiş, bu nedenle yaş grubuna ait veriler tabloya aktarılmamıştır. Katılımcılarının sanata yönelik tutum puanlarının yaş değişkenine göre farklılaşmaması, yetişkin birey olarak onların bütün öğretim basamaklarından geçip yükseköğretimden mezun oluncaya kadar olan süreçte edindikleri ve zaten orta düzeyde olan sanata yönelik tutumlarını değiştirmelerini gerektirecek tecrübeler yaşamadıkları şeklinde izah getirilebilmektedir.

Konuyla alakalı literatür incelendiğinde; farklı değişkenlerin, bireylerin sanatsal tutumları üzerindeki etkilerini araştıran öğretmen adayları üzerinde yapılan ve katılımcıların sanatsal tutum düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilen bir çalışmada, yaş değişkeninin, katılımcıların sanatsal tutumları üzerinde anlamlı farklılaşmaya neden olmadığı gözlenmiştir (Baysal & Dıvrak, 2020: 49). Bu anlamda, ilgili çalışma sonuçları ile çalışmamızdan elde ettiğimiz sonuçlar paralellik arz etmektedir.

Öğretim elemanlarının sanata karşı tutum düzeylerinin araştırıldığı benzer bir çalışmada yaş değişkeninin, katılımcıların sanatsal tutumları

üzerinde anlamlı farklılaşmaya neden olan bir unsur olmadığına dair verilere ulaşılmıştır (Ayaydın, vd., 2018: 7). Yaş değişkeni ile görsel kültür, sanat ve estetik algı ilişkisini inceleyen bir diğer çalışmada da yaş değişkeninin sanatsal tutumlar üzerinde anlamlı farklılaşmaya neden olan bir unsur olmadığı sonucu elde edilmiştir (Temizel, 2012: 102).

İlkokul öğrencilerinin görsel sanat derslerine ilişkin tutumlarının incelendiği farklı bir çalışmada benzer şekilde; yaş değişkeninin, öğrencilerin sanatsal tutumları üzerinde etkili bir unsur olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Akarca, 2018: 40). Literatürde yer alan ilgili çalışmalar, yaş değişkeninin sanatsal tutum üzerindeki etkisi hususunda çalışmamızla paralellik içermekte, araştırmamızdan elde edilen sonuçları desteklemektedir.

Araştırma sonuçlarımız cinsiyet değişkenine göre gruplar arasında, kadınlar lehine anlamlı düzeyde farklılaşmanın olduğunu göstermektedir. Araştırmadan elde edilen bulgularda kadınların sanata yönelik tutum puanlarının daha yüksek olması, onların fıtraten estetik duyarlılıklarının daha yüksek olması sebebiyle sanata daha duyarlı, ilgili ve kabiliyetli olmalarıyla açıklanabilmektedir (Certel, 2000: 46). Ayrıca kadınların sanatsal etkinliklere katılım hususunda erkeklerden daha istekli olmaları da bu sonuçların elde edilmesinde etkilidir. Literatürde çalışmamızla paralellik arz eden, cinsiyet değişkenine bağlı olarak sanatsal tutum düzeylerinin kadınlar lehine anlamlı farklılık gösterdiği çalışmalar da mevcuttur (Bay-sal & Dıvrak 2020: 48; Akarca, 2018: 39; Göktaş, 2019: 87).

Bununla birlikte mevcut araştırmada cinsiyet değişkenine göre sanata yönelik tutumlara ilişkin elde edilen bulgularımızın aksine yapılan bazı çalışmalarda, kadın ve erkeklerin sanata yönelik tutumlarının anlamlı farklılık göstermediğine ulaşan araştırmalar da mevcuttur (Hızal, 2017: 82; Ayaydın, vd., 2018: 7; Temizel, 2012: 93). Araştırma bulguları arasında paralellik olmamasının temelinde, diğer araştırmalardan farklı olarak örneklemimizin yükseköğrenim görmüş olması ve çalışmaların farklı sosyo-kültürel çevrelerde yaşayan ve çalışan bireyler üzerinde gerçekleştirilmiş olmasının yattığı düşünülebilmektedir.

Yapılan mevcut araştırmada, sanatsal tutum düzeyleri üzerine etkisi araştırılan bir diğer değişken katılımcıların medeni durumlarıdır. Elde edilen veriler; medeni durum değişkeninin, katılımcıların sanatsal tutum düzeyleri üzerinde etkili unsurlardan birisi olduğunu göstermiştir. Araştırma verilerine göre, katılımcıların medeni durumuna göre sanata değer verme düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmasa da diğer alt boyutlarda ve toplamda en yüksek sanatsal tutuma sahip bireylerin dul bireyler, ardından boşanmış bireyler olduğu; en düşük sanatsal tutuma sahip

bireylerin ise evli bireyler olduğu görülmüştür.

Araştırmada elde edilen bulgular değerlendirildiği zaman; evli, bekâr, boşanmış ve dul bireylerin sanata yönelik tutumları arasında farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Medeni durum değişkenine göre yetişkin bireylerin sanata yönelik tutumlarının, bu tarz farklılık göstermesinin temelinde yatan nedenlerin başında, evli ve bekâr bireylerin serbest zamanlarında sanatsal etkinliklere yönelme düzeylerinin birbirinden farklı olmasının yattığı düşünülebilmektedir. Ayrıca evli bireylerin ailevi sorumluluklarına ve çalışmaya vakit ayırma zorunluluklarının, sanatsal etkinliklere vakit ayırma ihtimallerini zayıflatmasının yattığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Dul ve boşanmış bireylerde, sanata yönelik tutum ölçeği puanının çok daha yüksek çıkması, evli olmanın beraberinde getirdiği sorumluluk ve meşguliyetlerden uzaklaşmış olmalarıyla hayatlarında oluşan boşluğu doldurmak üzere sanata daha çok ilgi duymaları ile açıklanabilmektedir (Memiş, 2022: 197). Literatürde, bireylerin medeni durum değişkenlerine bağlı olarak sanatsal tutum düzeylerini inceleyen araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle araştırmamızda yer alan veriler ve sonuçlar öncü veriler niteliğindedir.

Demografik değişkenlere göre katılımcıların sanata yönelik tutum düzeyleri incelendiğinde, bireylerin sanata yönelik tutumlarının yükseköğrenim düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı gözlenmiştir. Araştırma verilerine göre katılımcı bireylerin yükseköğrenim düzeyleri yükseldikçe, sanata yönelik tutum ölçeği puanlarının da anlamlı düzeyde farklılaştığı ve yükseldiği; dolayısıyla katılımcı bireylerin yükseköğrenim düzeylerinin, sanata yönelik tutumları üzerinde pozitif yönde etki yarattığı sonucuna varılmıştır.

Elde edilen sonuçlar değerlendirildiği zaman genel olarak sanata yönelik tutum alt boyutlarında, eğitim düzeyi yüksek bireyler lehine anlamlı farklılık bulunduğu görülmektedir. Bu durum beklentileri karşılamaktadır. Zira eğitim-öğretimden beklenen; bireylerin bilim, sanat, demokrasi gibi değerler konusunda olumlu tutumlar geliştirmesi ve özellikle yükseköğretimde öğretim basamaklarında ilerledikçe bu tutumların daha da güçlenmesidir. Dolayısıyla lisans eğitimi sonrası lisansüstü eğitime vakit ayırma, bireylerin sanata yönelik tutum düzeylerini destekleyen ve artıran bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Literatürde yer alan çalışmalarda eğitim düzeyine göre sanata yönelik tutumun ele alındığı araştırmaların sınırlı olduğu görülmekle beraber, eğitim ve sanat ilişkisinin ele alındığı çalışmalarda genellikle sanata

yönelik tutumun bu alanda eğitim alma ile yakından ilişkili olduğu vurgulanmıştır (Azkın, 2019: 1; Hızal, 2017: 82; Memiş, 2022: 199). Öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada ise anne-baba eğitim düzeyinin, öğrencilerin sanatsal tutumları üzerine etkisi araştırılmış; ebeveynlerin öğrenim düzeylerinin farklılaşmasının, öğrencilerin sanatsal tutum düzeyleri üzerinde etkili unsur olmadığı görülmüştür (Akarca, 2018: 43).

Yapılan araştırmada, katılımcıların sanatsal tutumlarına etkisi araştırılan bir diğer demografik değişken, yükseköğrenim alanı değişkenidir. Araştırma verilerine göre, araştırmaya katılan bireylerin yükseköğrenim gördükleri bilim alanlarının farklılaşmasına bağlı olarak sanata yönelik tutum düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaştığı; sağlık bilimleri alanından mezun bireylerin sanata yönelik tutum puanları tüm alt boyutlarda ve toplamda en yüksek düzeyde çıkarken; ilahiyat bilimleri mezunu bireylerin, ölçüğe ait tüm alt boyutlarda ve toplamda sanata yönelik tutum puanlarının, diğer tüm alan mezunu bireylerden düşük olduğu gözlenmiş; dolayısıyla bireylerin eğitim gördükleri bilim alanı değişkeninin, onların sanata yönelik tutumlarını önemli ölçüde etkilediği sonucuna varılmıştır (Memiş, 2022: 204).

Araştırmaya katılan bireylerin sanat eğitimine yönelik tutumlarının, mezun oldukları alanlara göre farklılık göstermesinin temelinde; sağlık ve fen bilimleri alanlarından mezun olan bireylerin çoğunlukla prestijli ve gelir düzeyi yüksek meslekler olması nedeniyle, bu alanlardan mezun bireylerin boş zamanlarını sanatsal faaliyetlere ayırma hususunda maddi problem yaşamamaları, mesleğin seçkinliğine bağlı olarak tâbi olunan sosyal sınıfın sanatsal faaliyetlere katılımı önemsemesi ve desteklemesi, bu alanlarda eğitim gören bireylerin sanata ve sanatsal faaliyetlere önem ve değer atfetmeleri, faaliyetlere sık katılım sağlamaları yanında, araştırmanın gerçekleştirildiği bölgenin sanatsal faaliyet açısından zengin oluşu neden olarak gösterilebilmektedir. Ayrıca, bireylerin yükseköğrenim gördükleri dönemde sanatsal faaliyetlere katılım düzeylerinin de sanata yönelik tutumlarının farklılık göstermesinde etkili olduğu varsayılmaktadır.

İlahiyat mezunlarının sanata yönelik tutum ölçüğüne ait tüm alt boyutlarda ve toplam sanata yönelik tutum puanında en düşük puanlara sahip olmaları şöyle açıklanabilmektedir: Bu durumun; alınan yanlış, eksik veya önyargılı din eğitimden beslenen dindarlık algısından, mensup olunan dinî gruplar ve zihniyetten kaynaklandığı düşünülmektedir.

Geçmişten günümüze genelde kendini sıkı dindar zanneden, özelde formel yahut informel kurumlardan din eğitimi alan kesimler içe-

risinde bilim, felsefe ve san'ata soğuk bakan, hatta karşı olanların bulunduğu; son yıllarda ilahiyat fakültelerinde Felsefe ve Din Bilimleri alanına giren derslerin azaltılmasına paralel olarak bu zihniyetin giderek güçlendiği önemle üzerinde durulması gereken bir durumdur. Resim, heykel, minyatür gibi sanatsal unsurların hoşgörülmemesi ve dışlanması; sinema ve tiyatroya karşı mesafeli olunması; müziğin dinlenebilir olması için geçerli belirli kuralların var olduğuna dair düşünce ve öğretilerin, din eğitimi almış olan ilahiyat bilimleri mezunu bireyler üzerindeki sanatsal tutumlarına menfi etki ettiği düşünülmektedir.

Kısaca izah etmek gerekirse; ilahiyat alanı ve diğer alan mezunu bireylerin sanata yönelik tutumlarındaki farklılaşmanın altında, farklı alan mezunlarının sanata ve sanatsal etkinliklere bakış açılarındaki farklılaşmanın yattığı söylenebilmektedir. İlahiyat alanı mezunu bireylerin çok düşük sanata yönelik tutuma sahip olmalarında etkili olduğu düşünülen bir başka husus ise alan mezuniyeti sonrası görev almış oldukları kurumların ve meslekleri gereği genelden farklı davranış beklentileri olan aile ve sosyal çevrenin etkisiyle sanatsal faaliyetlere mesafeli duruyor olmaları varsayımdır.

Konuyla alakalı literatürde yer alan araştırma bulguları da mezun olunan alan türünün, sanata yönelik tutum üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Okul öncesi öğretmenleri üzerinde bu konuda yapılan bir çalışmada, en yüksek sanata yönelik tutum düzeyine çocuk gelişimi bölümü mezunlarının sahip olduğu, en düşük sanata yönelik tutum düzeyine ise okul öncesi öğretmenliği bölümü mezunlarının sahip olduğu bulunmuştur. Aynı çalışmada sanat etkinliklerine yönelik tutumların da mezun olunan alan değişkenine göre farklılaştığı tespit edilmiştir (Hızal, 2017: 8).

Demografik değişkenlere göre katılımcıların sanata yönelik tutum düzeyleri incelendiği zaman, katılımcıların sanata yönelik tutumlarının icra edilen meslek değişkenine göre tüm alt boyutlarda ve toplam puana göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Araştırma verileri incelendiğinde; ölçek alt boyutlarından “Sanatın Gerekliliği”, “Sanat Eğitimine Değer Verme” ve ölçek toplam puanında emeklilerin en yüksek sanatsal tutuma sahip oldukları; “Kişisel Sanatsal Eğilim” alt boyutunda serbest meslek, memur ve emeklilerin eşit puanla en yüksek tutum düzeyine sahip oldukları; sanatsal etkinliklere katılım alt boyutunda esnaf meslek grubunun en yüksek tutum puanına sahip oldukları gözlenirken; din görevlilerinin “Sanatın Gerekliliği”, “Kişisel Sanatsal Eğilim”, “Sanatsal Etkinliklere Katılım” ve ölçek toplam puanında en düşük tutum düzeyine sahip meslek grubunu oluşturdukları

sonucu elde edilmiştir. Bu verilere göre, meslek değişkeninin katılımcı bireylerin sanata yönelik tutumları üzerinde anlamlı düzeyde farklılaşmaya neden olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin meslek dallarına göre sanata yönelik tutumlarının anlamlı farklılık göstermesi, katılımcıların meslek dallarına göre serbest zamanlarında sanat etkinliklerine yönelme sıklıklarının birbirinden farklı olması, eğitim gördükleri yükseköğretim alanının farklı oluşundan kaynaklanan sanata yönelik bakış açılarının bazı farklılıklar göstermesi, eğitim aşamaları boyunca sanatsal etkinliklere katılma oranlarının farklılık arz etmesi, meslek gruplarına göre farklılaşan boş zamanlarının birbirinden farklı olması ve bu zamanları değerlendirmeye yönelik düşünce ve uygulamaların farklılık göstermesiyle açıklanabilmektedir.

Ayrıca görev icra edilen kurumların sanata ve sanatsal etkinliklere bakış açısı ve yaklaşımları da bireylerin sanatsal tutumları üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim din hizmetleri sınıfında çalışanların sanata yönelik tutumlarının düşük olması bunu desteklemektedir. Literatür incelendiğinde, icra edilen meslek değişkeninin bireylerin sanatsal tutumları üzerindeki etkisini araştıran çalışmanın mevcut olmadığı görülmüştür. Bu anlamda yapılan çalışma ilgili veriler açısından öncü olma özelliğine sahiptir.

Bireylerin sanatsal tutumları üzerinde anlamlı farklılaşmaya neden olup olmadığı araştırılan bir diğer değişken, gelir düzeyi değişkenidir. Yapılan araştırmada; bireylerin gelir düzeyi değişkeninin tüm alt boyutta ve toplam puanda, katılımcıların sanatsal tutumları üzerinde anlamlı farklılaşmaya neden olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan bireylerin gelir düzeylerine göre sanata yönelik tutumları incelendiği zaman gruplar arasında anlamlı farklılıklar bulunduğu, genellikle ölçek alt boyutlarındaki farklılıkların, gelir durumu yüksek olan katılımcılar lehine anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir.

Bu durumun temelinde yatan nedenlerin başında gelir düzeyi yüksek olan bireylerin serbest zamanlarında sanat etkinliklerine daha fazla zaman ayırmalarının ve maddî imkân gerektiren birçok sanatsal etkinliğe katılım hususunda maddi açıdan sıkıntı yaşamamalarının yattığı düşünülebilmektedir. Literatür incelendiğinde; çalışmamızda elde edilen verilerin aksine, gelir durumu değişkeninin, bireylerin sanatsal tutum düzeyleri üzerinde anlamlı farklılaşmaya neden olmadığına dair verilere ulaşılan çalışmaların var olduğunu da görebilmek mümkündür (Baysal & Dıvrak, 2020: 51).

Yapılan mevcut araştırmada; algılanan dindarlık değişkeninin, katılımcıların sanata yönelik tutum düzeyleri üzerinde anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığı da incelenen bir diğer konu başlığıdır. Araştırmada, bireylerin algılanan dindarlık düzeylerinin, ölçeğe ait tüm alt boyutlarda ve toplam ölçek puanına göre sanatsal tutum düzeyleri üzerinde belirleyici bir faktör olduğu sonucu elde edilmiştir.

Araştırma verilerine göre, katılımcı bireylerin algılanan dindarlık düzeyleri yükseldikçe sanata yönelik tutum ölçeği puanlarının düştüğü, dolayısıyla algılanan dindarlık düzeyi değişkeninin sanata yönelik tutum üzerinde negatif yönde ve anlamlı düzeyde farklılaşmaya neden olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen verilere göre az dindar olduklarını ifade eden bireylerin sanata yönelik tutumları yüksek seviyededir. Buna karşın çok dindar olduklarını ifade eden bireylerin sanata yönelik tutum düzeylerinin ise en düşük seviyede olduğu gözlenmiştir (Memiş, 2022: 211-212).

Araştırmaya katılan bireylerin sanata yönelik tutumlarının, algılanan dindarlık değişkenine göre farklılık göstermesinin temelinde, sanat ve sanatsal unsurlarla dinî inançların aynı potada buluşamayacağına dair inanca sahip dindarlık algısının oluşumunu tetikleyen geleneksel dinî öğretiler ve geleneksel dindarlık anlayışının, sanata mesafeli duruşun, önyargılı, hatalı din eğitimi kaynaklanan dindarlık anlayışının yattığı düşünülebilmektedir. Alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde, dindarlık algı düzeyiyle sanata yönelik tutum arasındaki ilişkiye dair herhangi bir çalışmanın mevcut olmadığı görülmektedir. Bu açıdan yapılan çalışmamızın konuyla alakalı olarak daha sonraki dönemlerde alanda yapılacak çalışmalara kaynak teşkil edecektir.

Katılımcıların motivasyonel dindarlık düzeyleri ile sanata yönelik tutumları arasında anlamlılık düzeyinde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin motivasyonel dindarlık düzeyleri yükseldikçe sanata yönelik tutum düzeylerinde düşüş gözlenmiştir. Bu durum bizatihi dinin kendinden kaynaklanmayıp, dinin sübjektif boyutunu teşkil eden ve bireyden bireye değişiklik gösteren dindarlık düzeyi ve tipleri ile alakalıdır. Ön yargılı ve hatalı din eğitimi neticesinde gelişen sanata ve sanatsal olana karşı duruş, sanki dinin bir emri, öğretisi gibi algılanmakta; dolayısıyla söz konusu tutumlara şahit olan dinî bilgiler yönünden yeterliliğe sahip olmayan diğer bireylerin, dine karşı ön yargılı ve saldırgan tavır takınmalarına kapı aralanmaktadır. Hâlbuki dinin bizzat kendisi estetik ve güzel olanı tavsiye etmektedir.

Günlük hayata akseden dinî içerikli birçok unsur sanatla iç içedir. Bu anlamda, estetik ve güzel olanı arama ve ortaya koyma çabası olan

sanatın, amaç olarak din ile örtüştüğü söylenebilmektedir. Sanat anlayışı hususunda problemin bizatihi dinden değil, din anlayışından yani dindarlıktan kaynaklandığını söyleyebilmek mümkündür. Literatürde, bireylerin algılanan dindarlık düzeylerinin sanatsal tutumları üzerinde etkili bir unsur olduğu, algılanan dindarlık düzeyi yükseldikçe sanatsal tutum düzeyinin düştüğü, bir başka deyişle algılanan dindarlık düzeyi ile sanatsal tutum düzeyi arasında negatif yönlü anlamlı düzeyde ilişkinin var olduğu yönünde çalışmalar mevcuttur (Memiş, 2022: 124).

Öneriler

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1) Literatür incelendiğinde, dindarlıkla sanat ve sanatsal tutum ilişkisini inceleyen çalışmaların sınırlı hatta yok denecek kadar az olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda, sanat ve dindarlık ilişkisini farklı bakış açılarıyla ele alan değişik tez, makale hatta kitap tarzında çalışmalar yapılarak alana kazandırılması önerilmektedir.

2) Dindarlık-sanat ilişkisi incelendiğinde, dindarlık düzeyinin yükselmesine paralel olarak sanatsal tutum düzeyinde belirgin düşüş gözlenmiştir. Bizatihi dinden kaynaklanmayan bu hatalı bakış açısının düzeltilmesi adına, ülkemizde din eğitimi verilen kurumlarda sanata, sanatsal olana ve sanatçıya bakış açısını değiştirecek faaliyetlerde bulunulması, bu kurumlarda sanatsal faaliyetlere daha fazla ağırlık verilmesi, mümkünse müfredat içerisine sanatsal faaliyetlerin eklenmesi tavsiye edilmektedir.

3) Araştırmaya katılan bireylerin yükseköğrenim mezunu oldukları düşünüldüğünde, en düşük sanatsal tutuma sahip bireylerin ilahiyat alanından mezun bireyler olması düşündürücü ve üzerinde önemle durulması gereken bir diğer konudur. Yükseköğrenim döneminde bireylerin daha fazla sanatsal faaliyete iştirak etmeleri temin edilmesi önerilmektedir. İlahiyat müfredatında güzel sanatlara yönelik ders içeriklerinin eklenmesi ya da artırılmasının faydalı olacağı öngörülmektedir.

Sanatsal tutumun din hizmetleri meslek grubunda çok düşük düzeyde olması; az dindar olan ya da dindar olmayan bireylerin, bu mesleklere ve bu meslekler üzerinden dine bakış açılarının daha da olumsuz etkilendiği düşünülmektedir. Din hizmetlerinin icrasında aracı kurumların; sanata ve sanatsal yapıtlara bakış açılarının, yaklaşımlarının değişmesi, personelinin sanatsal faaliyetlere katılımını teşvik etmesi, din hizmeti icra eden söz konusu kurumlar ve personeli için sanatsal anlamda pozitif bir tutum olacaktır. Ayrıca din hizmeti icra eden kurumların,

imkânları dâhilinde sanatsal faaliyetler icra etmesi; sanat icra eden personelinin yadırgama, dışlama, cezalandırma gibi yollara tevessül etmesi; ilgili kurumlara ve çalışanlarına karşı önyargıların ve suçlayıcı tavırların önüne geçecek, din ve dindarlara karşı daha ılımlı yaklaşımlara kapı aralayacaktır.

Kaynaklar

Akarca, A. (2018). *İlkokul öğrencilerinin görsel sanatlar dersine ilişkin tutumları: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti örneği*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Akgül, M. (2019). *Profesyonel futbolcuların dinî inançlarının incelenmesi ve dinin motivasyona etkisi*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.

Albayrak, M. (2012). *Estetik'in serüveni sanat felsefesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Arvası, S. A. (1982). *Diyalektiğimiz ve estetiğimiz*. İstanbul: Türkmen Yayıncılık.

Aslantaş, S. (2014). Görsel sanatlar dersine yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 185-196.

Ayaydın, A., Kurtuldu, M. K. & Akyol Dayı, B. (2018). Öğretim elemanlarının sanata karşı tutumlarının ölçülmesi ve değerlendirilmesi: Karadeniz Teknik Üniversitesi Örneği. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 41 (1), 1-10.

Aydeniz, H. (2009). Din-sanat ilişkisi ve bunun somut bir yansıması olarak mevlevî semâ âyini. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32, 35-51.

Azkın, Z. (2019). *Steam (Fen, teknoloji, mühendislik, sanat, matematik) uygulamalarının öğrencilerin sanata yönelik tutumlarına, steam anlayışlarına ve mesleki ilgilerine etkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Karaman: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Balakoğlu, M. Ö. (2019). *Sanat eğitiminde duyuşsal algı ve estetik*. İstanbul: Aralık Kitap/Roman Yayınları.

Balcı, Y. B. (2016). *Kurumsal estetik*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Bayraktar, F. (2009). Sanatçının yaratıcılığı ya da yaratılışa tanıklığı üzerine bir değerlendirme. *Felsefe Dünyası*, 50, 111-120.

Baysal, Z. N. & Dıvrak, M. (2020). Sınıf öğretmeni adaylarının sanata yönelik tutumlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Bilim Eğitim Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi)*, 4(2), 44-55.

Bingöl, B. (2011). Sanat özgürlüğü. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 92-139.

Bourdieu, P. & Darbel, A. & Schhapper D. (1990). *The love of art:*

European art museums and their public. Stanford CA: Stanford University Press.

Certel, H. (1998). İslamî ibadetlerin psiko-sosyal işlevleri. *Ekev Akademi Dergisi*, 1 (3), 149-156.

Certel, H. *Kur'an'da insan.* (2000). Isparta: Tuğra Matbaası.

Coşkun, İ. (2000). İslâm düşüncesi açısından inanç-sanat ilişkisi üzerine bir deneme. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 1-38.

Çelik, R. B. (2019). *Rüya temaları-dindarlık ilişkisi.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Coştu, Y. (2009). *Toplumsallaşma sürecinde dindarlığı etkileyen faktörler: Samsun örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dede, H. (2016). Öğrencilerin sanata bakış açılarını ortaya koymaya yönelik bir tutum ölçüğü. *İdil Dergisi*, 5 (25), 1559-1576.

Doğan, Ş. (2007). *İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin dini tutumları: Ankara örneği.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Draz, M. A. (1978). *Din ve Allah inancı.* (çev. B. Karlıağa). İstanbul: Çığır Yayınları.

Eker, C. (2018). Grafik tasarım alanının toplumsal ve teknolojik gelişmeler bağlamında dönüşümü. *Uluslararası Sanat ve Estetik Dergisi*, 1 (1), 29-43.

Gonzales, A., E. (2017). *What is art? A research on the concept and perception of art in the 21. Century.* Viana: Vose Sociology of the Arts.

Göktaş, N., G. (2019). *Sanat galerisi ziyaretçilerinin algı tutum ve tavsiye etme niyetine yönelik bir araştırma: Sakarya örneği.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü.

Grom, C., Z., B. & Madsen, K., S., R. & Moosbrugger, E., S., H. (2010). Münchner motivasyonel dindarlık envanteri: Boyutsal kontrol ve denetim / Das münchner motivations psychologische religiositäts-inventar: Dimensions analytische prüfung und revision. (çev. H. Apaydın). *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10 (2), 287-312.

Gürhan, N. (2010). *Kadın akademisyenlerin din algılarının sosyolojik tablili: Dicle Üniversitesi ve Mardin Artuklu Üniversitesi örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hızal, A. Y. (2017). *Okul öncesi öğretmenlerinin görsel sanatlara ve sanat etkinliğine yönelik tutumlarının incelenmesi.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

İnce, N. (2019). *Dindarlık ve psikolojik dayanıklılık ilişkisi: Burdur örneği*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İrgin, S. (2018). Yoksul sanat ve anlatısı. *Uluslararası Sanat ve Estetik Dergisi*, 1 (1), 11-28.

İslimyeli, N. (1976). *Sanat terimleri ansiklopedisi-2*. Ankara: Sanat Yayınları.

Karabağ, R. (2019). Öğretmenlerin dinî tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47, 531-565.

Karadağ, M. (2019). *Anne-baba ayrılığının 10-14 yaş aralığındaki çocukların dinî hayatları üzerindeki etkisi: Kastamonu/Tosya örneği*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karasar, N. (2022). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (37. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Kök, M. (1997). Nureddin Topçu'da mistik imanın estetik ve felsefi temelleri. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13, 439-462.

Kulu, F. (2019). *Ergenlik döneminde dinî başa çıkma ve anlam arayışı*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

McManus, I. & Furnham, A. (2006). Aesthetic activities and aesthetic attitudes: Influences of education, background and personality on interest and involvement in the arts. *British Journal of Psychology*, 97, 555-587.

Memiş, M. (2022). *Yükseköğrenim görmüş bireylerde dindarlıkla demokratik bilimsel ve sanata yönelik tutum arasındaki ilişki üzerine bir araştırma: Antalya örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mülayım, S. (1994). *Sanata giriş*. (2. Baskı). İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Nevruzova, G. (2012). *Halk dindarlığı üzerine bir din sosyolojisi araştırması: Derbent (Dağıstan) örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Read, H. (1974). *Sanatın anlamı*. (2. Baskı). (çev. G. İnal & N. Asgari). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

San, İ. (2003). *Sanat eğitimi kuramları*. Ankara: Utopya Yayınları.

Sencer, M. (1989). *Toplum bilimlerinde yöntem*. (3. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Stolniz, J. (1986). A contested term: What is aesthetic? *The aesthetic attitude*. 78-83.

Tabachnik, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*.

(6. Baskı). Batson: Pearson.

Temizel, Ö. G. (2012). *Sanat eğitimi alan öğrencilerin sanat ve estetik tutumlarına görsel kültürün etkisi*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). *Eğitim durumuna göre nüfus (15 Yaş ve Üzeri), Antalya ili Aralık 2019 verileri*. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr>.

Uysal, V. & Turan, Ş. (2014). Motivasyonel dindarlık ölçeği (MMRI) üzerine bir değerlendirme / An evaluation on motivational religiosity scale (MMRI). *Journal of Islamic Research*, 25 (1), 15-27.

Yakut, S. (2016). *Öğretmenlerde yabancılaşma yalnızlık ve dindarlık ilişkisi: Polatlı örneği*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, S. (2020). *Yetişkinlerde dindarlık ve psikolojik dayanıklılık ilişkisi: Antalya kamu çalışanları örneği* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, S. (2016). *Ortaöğretim öğrencilerinin dindarlık düzeyi ile problemli internet kullanım arasındaki ilişkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yolcu, A. (2015). Sanat nedir? Sanatçı kimdir? Kime sanatçı denir?. *TMMOB EMO Ankara Şubesi Haber Bülteni*, 1, 26-27.

---

* Bu makale, yazarın *Yükseköğrenim görmüş bireylerde dindarlıkla demokratik bilimsel ve sanata yönelik tutum arasındaki ilişki üzerine bir araştırma: Antalya örneği* (2022) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

